

O Janu Husovi a husitství

PhDr. Stanislav Vejvar, Ph.D.

Osobnost katolického kněze mistra Jana Husa (kolem r. 1370–6. 7. 1415) a husitského hnutí nabývá v letošním roce na aktuálnosti s blížícím se 600. výročí Husova upálení. Jistě je také na nás, katolicích, v tomto tématu se orientovat. Výročí nás může motivovat k tomu, abychom zcela svobodně a v zorném úhlu historie, oproštění od liberálního, komunistického, či jakéhokoliv jiného ideologického nánosu poznali a pochopili Husovy činy a postoje, jež si kladly obrodné a reformní cíle. Hus ani nikdo z jiných učenců té doby by jistě svému národu nepřál bědy a muka, které se rozpoutaly v letech následujících po jeho upálení. Husovo jednání mělo závažné důsledky pro naši historii. Ovoce Husovy nauky bylo faktické rozdělení národa, mnohaletá občanská válka a duchovní i hmotné zpusošení vlasti, dědictví svatováclavského, předtím vzorně obhospodařovaného Otcem vlasti, císařem Karlem IV. (1316–1378). Jistě nemá smysl vyhledávat kvůli Husovi v moderní době spory a ožiovat uvnitř národa nevraživost. Bez tak by většina našich spoluobčanů vnímala spory o Husa jako akademickou debatu, která – jako každá teoretická vědecká debata – poněkud ustupuje do pozadí za aktuálními politickými a sociálními problémy.

Při tak významném výročí však husovská otázka vystoupí zcela jistě do popředí. Aniz bychom chtěli budít negativní vášně a zvětšovat propast mezi katolíky a křesťany, kteří se na Husa odvolávají, bude třeba spravedlivě se podívat na jeho osobnost a jeho dobu. Abychom pochopili a vložili Husovo působení v českých dějinách, musíme začít předhusitskou dobou a jejím duchovním klimatem, v němž se začala rozvíjet myšlenka české reformace.

S prohlubující se krizí v západní latinské církvi souvisí bezprostředně stav papežství ve 14. století, kdy se tato instituce dostala do područí světské moci. Mezi lety 1309–1378 nesídlili papežové v Římě, nýbrž ve francouzském Avignonu a jejich rozhodnutí byla poznamenána vůlí francouzského krále, který tak troufale omezoval Bohem udělenou svobodu církve.

Církevní a světská francouzská moc vedly na přelomu 13. a 14. století zápas, který se odehrával mezi francouzským králem Filipem Sličným a papežem Bonifácem VIII. Král, podporován domácím klérem, dokonce nechal veřejně spálit papežskou bulu, ve které papež Bonifác VIII. oznamoval, že papež jako pastýř všech národů vládne duchovním i světským mečem. Papež správně hájil svobodu duchovního stavu před světským ujařmením a vůbec nedotknutelnost církevní moci, jež nesmí podléhat rozmarům a tendencím moci světské. Filipovi vyhovoval pobyt papežů ve Francii, jenž v historii vešel ve známost jako avignonské zajetí papežů. Panovník tak na ně působil snáze při posilování vlastního vlivu. A náměstci Kristovi se právně ocitali v nesuverénním postavení manů francouzské koruny, zatímco naproti tomu v Římě byli i samostatnými panovníky světskými. U papeže Klementa V. dosáhl Filip zmírnění Bonifácových dekretů. Chtivý král docílil rovněž zrušení templářského řádu, jehož rozsáhlých majetků se zmocnil. Upálení mnoha řádových rytířů, včetně velmistra Jacquese de Molaye, obviněných z vymyšlených zločinů, dokresluje kořistné choutky světské moci vůči církvi.

K tomuto pnutí se družila nespokojenost křesťanských států s vydržováním papežského dvora, zvláště když sídlil ve Francii. U mnoha panovníků se ujímal názor, že poplatky určené papežovi vlastně plynou francouzskému králi. Obecně u křesťanského lidu budilo pohoršení, když správci papežských financí ve snaze zajistit prostředky na krytí nákladů papežského úřadu vymýšleli nové zdroje příjmů: annáty (příjmy za první rok vykonávání církevního obročí) nebo expektance (peněžní pojišťování obročí, které si dotyčný fakticky předplatil, a jakmile se uprázdnilo, mělo být předplatiteli postoupeno). Zlořádem duchovní i sociální povahy bylo kupení beneficí bohatými šlechtici. Často několik obročí nezvládl daný kněz vykonávat, vzdaloval se mnohdy do svých sídel mimo určenou rezidenci a za sebe si sjednával většinou nedostatečně placeného náhradníka. Z těchto zastupujících chudých kněží se postupně utvářel kněžský proletariát. K jistému uvolnění došlo s koncem francouzského jařma papežů r. 1378, kdy skončila éra avignonského papežství. Další ranou však bylo dvoj-papežství. Francie se nehodlala vzdát svého vlivu na papežský úřad a francouzští kardinálové zvolili r. 1378 avignonského vzdoropapeže Klementa VII. proti řádně zvolenému stávajícímu římskému papeži Urbanu VI. K nespokojenosti měli důvod mnozí počestní muži té doby. A také tuto nespokojenost dávali najevo. Za všechny můžeme jmenovat císaře římského a krále českého Karla IV., který se přes svůj špatný zdravotní stav snažil odbojné francouzské kardinály přivést zpět k řádnému papeži Urbanovi VI. a vysílal do všech států své posly, prostřednictvím nichž křesťanské panovníky

napomínal a vybízel k věrnosti papeži Urbanovi. Univerzity v Paříži, Oxfordu a Praze vyzývaly ke svolání koncilu, jenž měl problém schismatu vyřešit. Tento záměr však zprvu nenašel ohlas ani v Avignonu, ani v Římě. S rozdělením papežství docházelo k rozmíškám mezi biskupy, kláštery i samotnými státy, z nichž se vytvářely dva bloky – jeden pro avignonského, druhý pro římského papeže. Logicky z toho plynulo pohoršení. Autorita papežství značně utrpěla.

V čase úpadku papežské moci a avignonského zajetí, jež zvláště bolestně nesl císař Karel IV., zažívaly země Koruny české období nebyvalého rozkvětu a síly. Tichá zbožnost i rytířská statečnost vyzkoušená v bojích připodobňovaly Karla jeho velkému vzoru, přemyslovskému svatému knížeti Václavovi. Pevnou rukou dokázal po nástupu na trůn konsolidovat český stát, ukáznit odbojnou tyranskou šlechtu, zavést pořádek vyčištěním země od lapků a zemských škůdců. Po nutných zásazích se panovník mohl pustit do zvelebování svých zemí. Vykupoval královské statky, které zabavili šlechtičtí věřitelé jeho otce, krále Jana Lucemburského. Ještě se svým otcem připojil k českým zemím slezská knížectví. Později sám přičlenil ke Koruně české Horní a Dolní Lužici v nynějších německých zemích Sasko a Braniborsko. Roku 1373 císař Karel učinil součástí českého státu také kurfiřtské markrabství Braniborsko. Náš stát tehdy sahál téměř k Baltskému moři. Na západě ke Koruně české přibyla Horní Falc. Personálním spojením titulu římského císaře a českého krále mohl pozitivně ovlivňovat vztahy našeho státu a Svaté říše římské. Karel důkladně pojistil české státní právo pro budoucnost. Potvrdil Zlatou bulu sicilskou a omezil povinnosti českého krále vůči Římské říši. Se zabezpečením titulu vrchního číšníka německé říše pro českého krále zajistil panovníkovi českých zemí právo volit německého krále. Naopak nepotvrdil žádnou právní listinu, která by stanovovala, že jsou Čechy nebo Morava udělovány v léno. Zlatá bula Karla IV. z r. 1356, jež představovala nejdůležitější ústavní dokument Svaté říše římské, ustanovovala, že český král je jedním ze sedmi kurfiřtů s právem volit německého krále. Bula rovněž obsahovala článek, podle kterého žádný český obyvatel nesměl být volán k soudům mimo země Koruny české. Dokument rovněž definoval český stát jako svrchovaný, jeho správa se řídila domácími zákony a zvyklostmi. Na mezinárodním poli byl český král suverénem, který jednal zcela samostatně v domácí i mezinárodní politice. Přestože naše království existovalo v těsné symbióze se Svatou říší římskou, nevykonávali římscí císařové v českém království žádnou výkonnou moc. Výčet Karlových zásluh o český stát by mohl pokračovat. Osobnost Otce vlasti vydá na samostatný příspěvek, zvláště s blížícím se 700. výročím jeho narození.

Spor dvou mocí se odrazil i v českém prostředí. Rozumná symbióza oltáře a trůnu, jak je známa z kooperativního vztahu panovníků a biskupů – krále Přemysla Otakara II. a olomouckého biskupa Bruna, či císaře Karla IV. a pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic – v pozdějších časech upadala. Příčina byla, podobně jako ve Francii či jiných zemích, zejména ekonomická a v širším slova smyslu mocenská. Církevní statky, jmění i vliv se pro světskou moc stávaly stále přitažlivějšími a stát začínal duchovní moc stále více vnímat jako konkurenta. V křesťanské univerzalistické Evropě nebylo reálné církev úplně vytlačit či pokořit, jak to bezostyšně činily protináboženské moderní režimy 19. a 20. století. Byli to duchovní, kteří pomazávali panovníky jako právoplatné křesťanské vládcy. Někteří monarchové ve sporu s papežem nacházeli podporu u vlastní domácí církevní reprezentace. Případně využívali třenic v rámci zemské církve a podporovali ty duchovní osoby a skupiny, které jevíly snahu podřídit se panovníkově vůli.

Dávno před betlémským kazatelem Janem Husem kárali zlořády v církvi mnozí odhodlaní katoličtí reformátoři, světci, světice, kněží, laici. Sv. Brigita Švédská francouzského avignonského papeže Klementa VI. neváhala nazvat hubitelem stáde Kristova a člověkem ukrutnějším nad Jidáše. Hlásala, že Klement zredukoval Desatero na jedno: sypte peníze. Velice břitká a nadčasová byla její kritika tehdejších kněží, z nichž podle ní mnozí nečítají v knize Boží, ale v knize tohoto světa, a Boží moudrost je jim bláznovstvím. Zkaženost kněžského stavu a úpadek církevní hierarchie (požívačný život členů papežského dvora, zneužívání církevních trestů apod.) otevřeně kritizoval dominikán bl. Jindřich Suso, stejně jako francouzští teologové a Husovi současníci Jan Gerson či Petr Aliacký. Všichni však zůstávali na půdě církve. Zachovávali věrnost duchovním autoritám, navzdory osobním chybám a nedokonalostem některých vůdčích postav církevní hierarchie.

Podobně i v Čechách upozorňovali mnozí katoličtí kněží na lidské prohřešky a chyby, jež snižovaly důstojnost obce Boží na zemi. Obnova církve měla své odhodlané průkopníky v kněžích Konrádu Waldhauserovi, Janu Milíči z Kroměříže či ve spisovateli a šlechtici Tomáši Štítném ze Štítného. Bylo známo, že např. Waldhauserova kázání měla takový účinek, že

mohovité pražské měšťanky se zbavovaly drahých rouch a lichváři vraceli nedovolený úrok. Poklesky kléru tepal také Otec vlasti, císař Karel IV. Jan Hus tedy rozhodně nepředstavoval jediného a tudíž originálního kritika zkaženosti a úpadku církve a společnosti. Navzdory němu však výše uvedení muži zůstali na půdě katolického pravověří a také nepocítili žádné definitivní tresty určené církevním právem pro kacíře. To neznamenal, že se s okolním světem nestřetli. Waldhauser se za svou kritiku zlořádů v kléru, hlavně v mnišských komunitách (např. vyžadování velkého věna pro vstup do řehole, machinace s ostatky svatých atd.) dostal do sporů s řeholníky, kteří, bránivše své postavení, jej dokonce obvinili z kacířství. Waldhauser zemřel před skončením procesu. Milíč se pro přílišnou horlivost sice dvakrát ocitl ve vězení, ale vždy se dostal na svobodu – ať už se obhájil sám, nebo jej osvobodily odvážné a spravedlivé osobnosti. Proč se v pozdější ateistické historiografii, zabývající se českou reformací 14. a 15. století, ujal hlavně a výlučně Hus? Protože všem bezbožeckým ideologům vyhovoval jeho osudový střet a rozchod s římskou církví. Takového reformátora, spíše vykreslovaného jako revolucionáře, liberálové a socialisté potřebovali. Jeho katolické kněžství pak záměrně upozadili. S takovým Milíčem či Waldhauserem už se jim pracovalo hůře, neboť oni nezavrhli jednotu s papežem a uchovali si svátostné kněžství.

Snahy katolických reformátorů byly jistě míněny upřímně a spravedlivě. Pokud by tento vývoj plynul přirozeně dál, mohl přinést obrodu církve i společnosti. Husovo upálení v roce 1415, následné revoluční ničivé vlny v českých zemích a vleklá válka Čechů proti Čechům a Čechů proti všem smetly nadějně započatý proces katolické církevní obnovy. Hlas povoláných církevních autorit byl přehlušen nastalou nesmiřitelnou válečnou vřavou.

Husovým starším současníkem byl sv. Jan Nepomucký (nar. mezi roky 1340–1350, † 1393), generální vikář Pražského arcibiskupství, příkladný kněz, mučedník zpovědního tajemství, bezpochyby oběť státní zvěle, jež si chtěla podrobit církev jako svou poslušnou služebnici. Podstatnou roli zde hrál spor mezi českým králem Václavem IV. a pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna kvůli králově záměru zřídit v zemi třetí biskupství v západočeských Kladrubech, na něž chtěl panovník dosadit svého milce, dvorního kaplana Hynka Pluha z Rabštejna. Novou diecézi hodlal vytvořit povýšením kladrubského benediktinského opatství na biskupství, podobně jak to učinil Karel IV. při ustanovení biskupství litomyšlského povýšením tamního premonstrátského opata na biskupa. Jenže kladrubští benediktini si zvolili r. 1393 novým opatem Olena, jehož generální vikář sv. Jan Nepomucký 10. března potvrdil. Králův záměr vytvořit v novém biskupství protiváhu vůči pražskému arcibiskupovi Janu z Jenštejna nevyšel. Svůj hněv vůči arcipastýřovi přenesl král na jeho generálního vikáře, jehož nechal mučit. Sv. Jan Nepomucký krutému týrání podlehl.

Historicky téměř souběžná paralela dvou Janů je zajímavá. Sv. Jan Nepomucký byl vystaven tlakům státní moci, kterým vzdoroval při obhajobě práv církve, zatímco král Václav IV. se dopouštěl očividného bezpráví. Osobní hrdinství a mučednictví sv. Jana Nepomuckého je nepochybné a v minulosti bylo dáváno do protikladu k revolučnímu a heretickému vystupování Mistra Jana Husa, který se dobrovolně vydal cestou rozkolu, ve šlépějích svého níže jmenovaného anglického vzoru.

Jan Hus byl svědkem pohnutých dějů kolem střetu světské a církevní moci. V roce umučení sv. Jana se stal bakalářem a r. 1396, kdy na svatovojtěšský stolec rezignoval Jan z Jenštejna, mistrem svobodných umění Karlovy univerzity. Z filosofie přešel Hus studovat teologii, přičemž zároveň vyučoval. Tehdy si opsal čtyři filosofické traktáty Jana Viklefa (též John Wicklef, asi 1320 – 31. prosince 1384), anglického reformátora a teologa na Oxfordské univerzitě. Jeho spisy přivázeli do Čech naši studenti, kteří v Oxfordu pobývali, zejména Jeroným Pražský.

Viklef jako univerzitní profesor a ekonomicky zajištěný držitel výnosného farního benefícia hlásal jak z univerzitní katedry, tak z kostelní kazatelny své názory, které byly v rozporu s naukou katolické církve. Díky přízni anglického dvora úspěšně vzdoroval snahám o své sesazení. Podle anglického profesora církev, která se skládá ze sboru předurčených, neměla vlastnit hmotný majetek. Papeže označoval Viklef za Antikrista. Řehole pokládal za dábelské, za jediný pramen víry označil Písmo svaté. Kněží ve stavu těžkého hříchu podle něho vysluhovali svátosti neplatně. Londýnský arcibiskup svolal kvůli Viklefovi r. 1382 provinční synodu, jež odsoudila 24 jeho článků (kostnický koncil r. 1415 jich 45 zavrhl). V souvislosti s pronikáním herezí zpřísnil arcibiskup dohled nad kněžími se záměrem zamezit působení neschválených kazatelů. Ve stejném roce anglický král Richard II. nařídil propuštění Viklefa a jeho stoupenců z univerzity a spálení jeho spisů. Viklef dožil r. 1384 na své faře.

Viklefovy heretické názory začaly zaměstnávat Husovu mysl a dovedly jej až k jeho tragické konfrontaci s církevní autoritou. Je třeba připomenout, že Hus nebyl pouhým napodobovatelem Viklefa. Nicméně Angličan byl pro něho stěžejním vzorem. Jeho remanenční nauku o eucharistii nepřijímal jako celek, ale choval k ní sympatie. Tato nauka byla v rozporu s církevním učením. Hlásala, že podstata chleba a vína zůstává zachována i po proměňování. Hus zastával pravověrné katolické stanovisko v nauce o Bohu, o Kristu, jeho vtělení i o Panně Marii, kterou nazýval naší první pomocnicí po Kristu. Proto také patřil ke ctitelům Bohorodičky. Neodchyloval se od katolického učení o vykupitelském díle, o ospravedlnění člověka Boží milostí, o mši svaté, o eschatologii, o svátostech (kromě jeho částečného příklonu k výše uvedené remanenční nauce). Osobně vedl Jan Hus jako univerzitní bakalář a mistr, i později jako kněz příkladný bezúhonný život. Choval ve velké úctě svátostné kněžství. Značnou energii vkládal do své literární činnosti.

Naopak nesprávně učil o svaté zpovědi, že kněz odpuštění hříchů pouze ohlašuje. Viklefsky hlásal, že dobré skutky vykonané ve stavu těžkého hříchu jsou hříšné. Platné svátosti mohl podle něj udělovat jen kněz nezatížený hříchem. Také jeho představa o církvi jako společenství předurčených byla bludná. Opominul rozdíl mezi církví jako institucí spásy, církví vítěznou v nebi a jejími často nehodnými a hříšnými syny na zemi.

Viklef ovlivnil Husa zejména svými názory na církev a stát. Popření božského původu papežského primátu a odvržení učitelské církevní autority se staly základními stavebními kvádry husitského hnutí. Husova nauka se zaštitila Písmem svatým jako jediným zdrojem víry. Božím zákonem se měl řídit jak soukromý život, tak veřejné dění. Hus ani jeho přívrženci nezavrhovali úplně tradici, druhý zdroj víry. Odvolávali se na prvotní církev, první koncily, ale jednotně odmítali formální zdroj víry, církevní autoritu, kterou si pražská husitská strana nahradila autoritou univerzity. Autorita ponechaná pouze na prostředí učenců či táboritská autorita Božího lidu otevřela vrátka náboženskému rozkladu a šíření sektářství. Autorita, která nevychází z jednoho centra, Říma, může přerůst v soutěž autorit z různých center (Prahy, Tábora atd.). Každá taková samozvaná autorita, která nemá božský původ, si osobuje právo rozhodovat o tom, co je správné z duchovního i politického hlediska.

Inspirován anglickým kazatelem, začal Hus radikalizovat své názory. Zpochybňoval instituci papežství. Jeho kritika zesílila, když papež Jan XXIII. vyhlásil roku 1412 křížovou výpravu proti králi Ladislavu Neapolskému a zároveň vypsál odpustky pro účastníky této výpravy. Čeští viklefisté byli obecně negativně naladěni proti odpustkům a veřejné propagování prodeje odpustků je provokovalo. Jan Hus odsoudil odpustkovou bulu a papeže nazval Antikristem. Jeho rétorika nacházela živnou půdu u širokých lidových vrstev, pro které se mistr Jan stal téměř prorokem. Následné lidové bouře vylekaly i krále. Jelikož se viklefismus měnil v revoluční ideologii podněcující masové nepokoje, došlo k protiopatřením. Děkan teologické fakulty a sám bývalý viklefista Štěpán z Pálče odsoudil 45 Viklefových článků a byl vydán zákaz jejich šíření.

Husova hvězda v prostředí českých vzdělanců od 90. let prudce stoupala. V roce 1393 se stal bakalářem a tři roky poté mistrem svobodných umění (filosofie). Roku 1400 přijal kněžské svěcení. V letech 1401–1402 byl děkanem filosofické fakulty. Podobně jako byl po určitý čas Jan Viklef rektorem oxfordské univerzity, dosáhl stejné hodnosti mezi lety 1409–1410 na pražské univerzitě také betlémský kazatel Jan Hus. Patřil tudíž k tehdejší respektované intelektuální elitě.

Vedle univerzitních hodností a kněžské oltářní služby se Hus stal populárním lidovým kazatelem. Přerostl tak až do role revolučního tribuna. Roku 1402 začal kázat v pražské Betlémské kapli, při níž se scházeli stoupenec reformy, již projevovali zároveň silné národní uvědomění. Kapli vystavěl Milíčův stoupenec, obchodník Kříž. Jelikož však stála na farním okrsku už obsazeném, místní farář nepřepustil novému chrámu žádná ze svých farních práv. Proto se v kapli od počátku smělo pouze kázat. Před Husem se na betlémské kazatelně vystřídali Jan Protiva, Jan Štěkna a Štěpán z Kolína. Betlémská kaple nebyla jediným Husovým působištěm. Kázal i v jiných pražských kostelích, nejčastěji v servitském kostele sv. Michaela archanděla na Starém Městě pražském.

Jeho úspěch u lidových vrstev pramenil z toho, že otevřeně a kriticky neváhal hovořit o aktuálních problémech. V duchu viklefovsky interpretovaného realismu požadoval přímé podrobení života příkazům evangelia. Tento realismus jej dovedl rovněž k plamenné, nicméně historicky nikterak neobvyklé obhajobě českého národa a jazyka. Jan Hus rozhodně nevynalezl české vlastenectví. Silné národní a slovanské vědomí nalezneme u mnohem starších českých kronikářů, jakým byl Kosmas († 1125) či v *Kronice tak řečeného Dalimila* (záznamy končí rokem

1314). Hus poukazoval na německý útisk Čechů. Když se pak pouze česká část univerzity, fakticky čeští viklefsté, připojila ke královu požadavku na přijetí nového papeže Alexandra V., král Václav IV. rozhodl 18. ledna 1409 *Kutnohorským dekretem* o změně hlasů na pražské univerzitě. Za loajalitu českého křídla vysokého učení obdrželi Češi celkem tři hlasy proti jednomu hlasu ostatních národů (saského, bavorského a polského). Tak byl český národ zvýhodněn v univerzitním prostředí a zcela je ovládl. Současně s tím se čeští viklefsté zbavili významné katolické akade mické opozice. V reakci na *Kutnohorský dekret* totiž opustila univerzitu značná část německých studentů, kteří se uchýlovali do zahraničí a posilovali akademické obce tamních nově vznikajících univerzit. Kroky mnohých směřovaly např. do Lipska, kde byla 2. prosince 1409 založena univerzita podle pražského vzoru. Z Prahy odešli také mnozí přední němečtí měšťané. Zmizení německé konkurence uvítal český živel, který, zosobněn českým řemeslníkem, přijal tento stav jako hospodářské vítězství v boji s produktivní německou jazykovou skupinou.

České viklefovské tendence byly poněkud oslabeny, když mistři Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče odvrhli Viklefovy bludy a složili osvědčení své pravověrnosti. Stalo se to po jejich návratu z Itálie, kde bránili českou univerzitu, jejíž pověst utrpěla spojením s viklefsty. Hus stanul v čele viklefské skupiny. Jeho zatvrzelý postoj ho postavil do opozice proti samotnému pražskému arcibiskupovi Zbyňku Zajíci z Hazmburka, který dostal z papežské kurie pokyn vymýtit viklefské hereze.

Opravné hnutí, jak také bývají reformační snahy nazývány, mělo nejdříve v arcibiskupovi Zajíci z Hazmburka zastánce. Ten pokládal Husa za povolaneého a znalého teologa, jehož zval jako kazatele k církevním synodám. Nepokrytě souhlasil s Husovou kritikou svatokupectví, hromadění církevních obročí (tj. příjmů plynoucích z nějaké služby či úřadu) i nemravného života některých kněží. Na škodu byly divokost a radikalismus, s jakými se šířily reformní myšlenky Husa, Jakoubka ze Stříbra, Jeronýma Pražského a dalších.

Také Jan Hus psal zpočátku jen latinsky, později však z osvětových a propagačních důvodů začal psát česky. Kázání pro český prostý lid a časté české zpěvy učinily z Husa a jeho Betlémské kaple reformační centrum, které přitahovalo široké lidové masy.

Pohoršující způsob prodeje odpustků v souvislosti s vyhlášenou neapolskou křížovou výpravou r. 1412 vedl k vlně protiodpustkových projevů. Odpustky byly nepopulární také proto, že znamenaly odčerpávání peněz z českých zemí do kuriální pokladny, což hospodářsky poškozovalo zejména městské obyvatelstvo. Hus výslovným nesouhlasem s papežskými odpustky vstoupil do otevřené konfrontace s Apoštolským stolcem, jehož se podobné přímé útoky velmi dotýkaly. Už proto, že neskýtaly snadnou naději na nápravu. Kdyby šlo o obecné či nepřímé nářázky, existoval by manévrovací prostor pro vysvětlení. Husova nekompromisní stanoviska nápravu vylučovala. Nic nenasvědčovalo uklidnění poměrů, smíru mezi katolickou a viklefskou stranou. Naopak. Husovi přívrženci vyhrocovali stávající spor mezi oběma tábory. Během velké disputace v srpnu 1412 Husovi následovníci ve viklefovské linii hlásali, že světská vrchnost může podle své vůle zabavovat hmotné majetky duchovním, kteří zhřešili. Pokud by se tato zásada stala zákonem, umožňovala by (dlouho před moderními znárodňovateli, Josefem II. počínaje a komunisty konče) beztrestně zcizovat církevní majetek s poukazem na hřích, jehož se jeho majitel dopustil. Podobně nekompromisní bylo tvrzení viklefstů, že ten, kdo je ve smrtelném hříchu, přestává být světským pánem nebo prelátem. Odtud lze již snadno odvodit, že praktikování takového pravidla by vedlo k anarchii a rozvratu. Riziko lidského pádu do hříchu, i toho smrtelného, je značné. Avšak i hříšný král je stále král, i hříšný biskup je nadále biskup – byť jsou oba hodni pokání. Husova strana však zastávala názor, že spáchání hříchu má za nutný následek ztrátu autority. Jakoubek ze Stříbra také výslovně řekl, že dávat majetek kněžstvu je proti Kristovu zákonu. Je jasné, že vedle utopických blouznivců na slova o odejmutí církevního majetku slyšela i chtivá šlechta, jež měla záslusk na hmotné bohatství církve.

Střet vyvrcholil, když r. 1412 teologická fakulta pod vedením Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče odsoudila 45 Viklefových článků, což mělo za cíl ukončit viklefskou propagandu šířenou Husem a jeho stoupenci. Také král vydal přísný zákaz šíření těchto článků. Kýženým výsledkem tohoto opatření mělo být uklidnění poměrů v církvi, na univerzitě i ve státě. Leč bohužel došlo k dalším nepokojům v důsledku stětí tří mladíků, kteří zesměšňovali prodávání odpustků. Eskalaci násilí a posilování husitského kacířského hnutí umožnil svou lhostejností a pasivitou sám Václav IV., který nevyužil svého vlivu na Husa a nechal problém dorůst do nebezpečných rozměrů. K papeži Janu XXIII. docházelo z Čech i z okolních států mnoho žádostí o zásah proti českému kacířství. K zákazu Viklefových článků se tedy přidružila klatba, uvalená v září 1412 papežem

Janem XXIII. na Husa (předcházely jí zákaz kázání a klatba z r. 1410). K ní přibyl koncem září 1412 interdikt (zákaz bohoslužeb) nad Prahou. Papež rozkázal, že Hus má být zatčen a souzen podle církevního práva a Betlémská kaple jako centrum heretiků má být zbořena. K ničemu z toho nedošlo ze strachu před reakcí husovské strany.

Aby král uklidnil krajně vypjatou situaci a aby byl odvolán interdikt, vyzval Husa k opuštění Prahy. Klatbou stížený reformátor našel útočiště u svých přátel na Kozím hrádku u Tábora a na hradě Krakovci u Rakovníka. Přes administrativní zásahy církevní i světské moci se však Husovy myšlenky šířily po celé zemi a zasévaly neklid a rozkol mezi český lid.

Bezpochyby by Jan Hus neměl takovou odezvu u lidu, kdyby nemluvil srozumitelným jazykem a nedokázal pojmenovat problémy své doby. Jeho ideový a možno také říci politický vliv a síla vyvěraly z toho, že měl zastánce u mnohých českých šlechticů, na univerzitě i mezi prostým lidem. Ani jeho nucený odchod na Kozí hrádek a na hrad Krakovec r. 1412 neznamenal ochabnutí jeho vlivu v českém národě. Během svého venkovského pobytu Hus neudělal nic pro své očistění a pro sejmutí klatby. Svůj náboženský směr pokládal za správný a neslevoval z něj, navzdory uplatněným kanonickým trestům. Hlásal, že jedná podle zákona Božího. Ve skutečnosti však konal podle vnitřního subjektivního imperativu. Rozhodl se jít za svou osobní vizí. Jeho vystupování se stávalo stále více autonomní na církevní autoritě.

V daném období udržoval Hus nadále styky s pražským univerzitním prostředím, jemuž věnoval obsáhlý text *De ecclesia* (O církvi). Se svými laickými posluchači byl v kontaktu skrze své další spisy: *Dcerka neboli O poznání cesty pravé k spasení* či *Výklad víry, Desatera Božích přikázání a Modlitby Páně*. Psané slovo předčítané lidu suplovalo Husovu nepřítomnost na kazatelně. Hus byl sice ve vyhnanství, ale jeho působení na dálku bylo fakticky tolerováno. V okolí jihočeského Kozího hrádku se Hus setkal se členy sekty valdenských, kteří jeho kacířské počínání schvalovali. Nacházel s nimi sice shodný bod v odmítání světského majetku církve, ale jeho přímá spolupráce s valdenskými není prokázána.

Valdenští vznikli r. 1173 ve Francii a rozšířili se také do Čech. V původní radikální etapě hlásali, že jediným pramenem víry je Písmo svaté, římská církev je nevěstka babylónská a že od papeže pocházejí všechny bludy. Nebyli tak nebezpeční jako albigenští (neuznávali kříž, mši svatou ani církevní hierarchii) ve 12. století ve Francii a v severní Itálii, které pro vraždu papežského legáta r. 1208 a další násilnosti a hereze bylo nutno potlačit silou. Část valdenských se naproti tomu snažila o návrat do katolické církve a chodila na katolické bohoslužby. Příslušníci jejího radikálního křídla v závěru 13. století pak také přijali katolickou bohoslužbu. V jižních Čechách tvořili tuto sektu většinou němečtí kolonisté. Přes pronásledování se komunity valdenských udržely na různých místech Čech. Staly se jakýmsi podhoubím husitství. Na místech, kde se valdenští vyskytovali (Tábor a okolí, Praha), brzy vyrostla silná husitská centra.

Církevní koncil svolaný na 1. listopad 1414 do Kostnice měl za účasti nejvyšších duchovních, vědeckých i politických autorit napravit mnohé chyby a nedostatky, zejména odstranit trojpapežství. Ohromný sbor tvořilo 33 kardinálů, 278 arcibiskupů, 124 opatů, 750 doktorů teologie, reprezentanti 37 univerzit. Svě zastoupení měly na koncilu téměř všechny evropské panovnické dvory. Některá slyšení absolvoval osobně i římskoněmecký a uherský král Zikmund Lucemburský (1368–1437), syn Karla IV. a Alžběty Pomořanské a dědic Českého království.

Hus spatřoval v koncilu příležitost, které může využít pro veřejnou obhajobu svého učení. Český královský dvůr mu cestu výrazně doporučoval. Pro tento účel obdržel dobrozdání od domácí církevní hierarchie. Navíc římský král Zikmund mu svým glejtem zaručil osobní nedotknutelnost. Proto se pražský mistr 11. října 1414 vydal na cestu do Kostnice. Obavy z násilných reakcí německého obyvatelstva se ukázaly jako liché. Naopak, Hus byl na mnoha místech vítán. Jeho cesta nevypadala jako pouť člověka obviněného z kacířství, nýbrž jako provokativní osobní turné za účelem propagování vlastní nauky. Při vystoupeních dokazoval svou nevinu. Ve městech se nepouštěl do polemik ohledně sporných náboženských témat. Přes interdikt Hus pravidelně sloužil mši svatou.

Jan Hus se svým doprovodem doputoval do Kostnice 3. listopadu 1414. Podle vlastního přání se ubytoval v soukromém domě a zcela volně se pohyboval ve městě. Po určitou dobu směl sloužit i mši svatou. Nedlouho poté, 28. listopadu 1414, byl však uvězněn v dominikánském, později františkánském klášteře. Hus nebyl propuštěn ani po protestech krále Zikmunda, který se nakonec spokojil s ujištěním, že Husovi bude uděleno veřejné slyšení. Husova strana spustila křik, že Zikmund i koncil zrádně porušili slib svobody a bezpečného Husova návratu, který byl glejtem zaručen. Když byl Hus předvolán před kostnický koncil, vyžádal si glejt výslovně u krále

Zikmunda. Nejprve však bylo třeba glejt vyhotovit a doručit Husovi. To se však nestihlo do 11. října 1414, kdy Hus nastoupil svou kostnickou cestu. Glejt měl zaručit Husovi bezpečnou cestu Německem, kde se jako muž obviněný z kacířství mohl obávat možného napadení. Ze Zikmundova rozkazu jej proto provázeli čeští páni Jan z Chlumu a Václav z Dubé a Leštna spolu s družinou. Tak byla zajištěna mistrova bezpečnost během cesty. Brzy však bylo jasné, že ochranného listu nebude potřeba, neboť průjezd německými kraji probíhal bez potíží a Hus dospěl 3. listopadu k branám města, kde se odehrával církevní sněm. Glejt dodal Husovi až 5. prosince Václav z Dubé, který se během cesty od výpravy oddělil a osobně pro glejt ke králi zajel.

Ochranný Zikmundův list zaručoval Husovi svobodu i v samotné Kostnici. Hus ji také na počátku svého pobytu ve městě využíval. Pozdější Husovo uvěznění bývá pokládáno za protiprávní akt, porušení glejtu. Problém vězel v tom, že Zikmund Husovi sliboval v glejtu něco, co nebylo v jeho pravomoci. V okamžiku, kdy Hus přešel pod jurisdikci církevního soudu, spadl zcela pod pravomoc a kompetenci koncilu. Králova světská pravomoc pozbyla nad Husem platnosti. Žádný světský průvodní list nemohl omezit církev ve výkonu jejího práva. V náboženských záležitostech (např. vyšetřování hereze) vykonávala církev svou vlastní pravomoc, jež nezávisela na rozhodnutí moci světské. Hus nebyl vyšetřován Zikmundem, ale církevní mocí. Tento důležitý jurisdikční a kompetenční rozdíl mezi mocí církevní a světskou musíme brát v potaz při správném hodnocení Husova případu. Souvisel se svobodou a nezadatelným právem církve hájit čistotu nauky a uplatňovat v případě potřeby soudní moc nad věřícími. Světská moc sloužila církvi pouze jako pomocnice. Tolik k poměru obou mocí v Husově kauze. Se světskou mocí se Hus shledal až po svém odsouzení církevním soudem, když jí byl vydán k potrestání obvyklému pro zaryté kacíře.

Podle církevního práva platilo, že člověk podezřelý z kacířství má vypovídat výhradně ve vězení. Zde hledíme právní příčinu Husova uvěznění. S tímto rizikem mohl Hus při své cestě počítat. Věděl, jak je papežem a koncilem hodnocen. Církevní autorita jej nevolala jako účastníka koncilu, kazatele nebo odborného poradce, ale jako člověka stíženého klatbou, jenž má očistit svoje jméno, odvolat bludy a napravit se. Hus byl tedy střežen v klášteře. Vazba byla na Husa uvalena také kvůli obavám z jeho možného útěku z Kostnice.

Král Zikmund v tuto dobu stále doufal, že koncil přece jen bude akceptovat jeho glejt a kvůli němu učiní u Husa výjimku. Mimoto byl mocný král vystaven i mezinárodněpolitickému tlaku. Česká šlechta vyvíjela intenzivní kampaň a obesílala Zikmunda svými listy usilujícími o Husovu záchranu. Trvajícím Zikmundův prohusovský požadavek vůči církevnímu sboru však koncilní otce rozladil. Proto se důsledně postavili proti králově snaze a dokonce varovali, že koncil rozpustí, bude-li nadále trvat hrozba omezení svobody církve. Proto Zikmund ustoupil od požadavku, aby byla Husovi udělena svoboda. Avšak vymohl za to pro českého reformátora právo veřejného slyšení. Tím alespoň splnil druhou část slibu, kterou Husovi dal. Dne 4. ledna 1415 se Zikmund výslovně vzdal ochrany nad Husem, bude-li souzen jako kacíř. Uznal tím plné právo a svobodu církve ve výkonu práva nad lidmi podezřelými z kacířství.

Sám Zikmund vybízel Husa k odvolání bludů a k podřízení se církevní autoritě s tím, že pokud tak učiní, koncil mu vyměří snesitelné pokání. Král i preláti vyvíjeli veškerou snahu, aby byl vzdělaný pražský mistr zachráněn pro časný i věčný život. Když byl Hus po marných pokusech o smírné vyrovnání odsouzen jako heretik, padla i třetí část glejtu: zpětný návrat. Listina mu totiž zajišťovala zpětný návrat jen v případě prokázání nevin. To se rozumělo jako samozřejmost. Usvědčený a zatvrzelý heretik nemohl počítat se svobodou, ale s trestem. V tomto směru ani králův glejt nemohl být zárukou Husova návratu. Jako inteligentní člověk i sám Hus musel znát praktické důsledky svého zatvrzelého jednání před koncilem. O možném nejvyšším riziku věděl. Záruku bezpodmínečného návratu proto ani od Zikmunda v glejtu nepožadoval. Dokonce prolašoval, že v případě svého usvědčení z kacířství je připraven přijmout trest.

Faktický smysl glejtu spočíval v tom, že Husa chránil před možnými vnějšími útoky (zejména během cesty), ale neposkytoval imunitu před soudem, ani nemohl zmařit rozsudek. Poté, co byl Hus církevní justicí odsouzen jako kacíř, chopila se podle zákona iniciativy světská moc, jež na něm vykonala rozsudek smrti určený kacířům. Objektivně (tj. podle Husova učení, jeho výroků a spisů) byl mistr Jan usvědčen a odsouzen jako kacíř. Subjektivně, podle vlastního rozumu Hus sám sebe za kacíře neuznal. To však nemohlo zvrátit rozsudek. Vyšetřovaný měl totiž mnoho příležitostí, aby se poučil ze svých chyb a své bludy odvolal. On se však nesklonil ani před nejvyšší církevní autoritou, která mu naslouchala a chtěla ho odvrátit od trpkého konce kacíře. Osobní přesvědčení o nevině nestačilo, když obžalovaný nehodlal své niterné smýšlení uvést v

soulad s katolickou naukou. Neústupné stanovisko, jež mělo pro koncilní otce navíc pachut' pýchy, nebylo směrodatné pro platný nález soudu.

Bylo bezpodmínečně nutné kauzu vyřešit. Ve stavu krajní církevní nouze, kdy koncil musel odstranit papežské schisma, zvolit řádného papeže a konsolidovat církev, bylo třeba s nejvyšší obezřetností chránit čistotu nauky a zabránit herezím a dalšímu oslabování církve. V tomto směru chtěla mít církev u vlivného českého kněze jistotu, že se nestane vůdcem nové protikatolické sekty, podobné valdenským nebo v horším případě albigenickým. Koncilu bylo známo, že český viklefismus z univerzity přeskočil na lid, který byl sváděn k násilí proti obyvatelům i majetku. Bohužel vůči Husovi panovala obava, že by po svém možném propuštění pokračoval v šíření bludů a způsobil církvi i společnosti značné škody. Také kvůli kazatelově vlivu na duchovní i univerzitní prostředí a bezpochyby také pro jeho oblibu u prostého lidu musel koncil mít jistotu, že v případě osvobozujícího rozsudku vyjde od soudu Jan Hus napraven a plně smířen s katolickou církví jako jiní čeští viklefisté, kteří již dříve odvrhli blud. Jan Hus se však nesklonil před církevní autoritou a nepřijal možnost vrátit se k plné jednotě s církví. Rozhodl se jít svou vlastní cestou, i když ta jej jeho vlastní vinou přivedla k tragickému konci. Ten, kdo mohl svému národu prospět jako výrazná duchovní a mravní autorita, dobrovolně odešel ze světa, byv před celým křesťanským světem 6. července 1415 odsouzen jako heretik.

Ve svém kostnickém vězení vedl Jan Hus hovory s dominikánem Janem Falkenbergem. Při nich mistr Jan připustil, že hlásal bludy, a projevil ochotu je odvolat. Římský král Zikmund vymohl na koncilu celkem tři veřejná slyšení. V počáteční fázi měl Hus na sněmu silnou pozici kvůli převaze nižšího duchovenstva, jemuž byla blízká mistrova kritika vysokého kléru. Početné zastoupení hierarchicky níže postavených kněží bylo zcela výjimečné. Do této skupiny náleželi zvláště univerzitní mistři, kteří nahlíželi na vysoké duchovenstvo kriticky. Byli to koneckonců někteří ambiciózní kardinálové, kteří se stali původci schismatu. Stejně nevalné mínění chovali mnozí koncilovní otcové o samotných papežích, kteří svou neústupností udržovali destruktivní stav rozkolu.

Tři francouzští kardinálové spolu s kancléřem pařížské univerzity byli pověřeni vedením Husova procesu. Tím byla zajištěna nestrannost vůči mistrově kauze. Autory obžaloby proti Janu Husovi byli jeho odpůrci, Michael de Causis, pražský farář u sv. Vojtěcha pod Zderazem, a mistr Štěpán z Pálče. Spis žalobců obviňoval Husa, že 1. učil remanenčním bludu, že je potřeba přijímat pod obojí způsobou (toto obvinění je zčásti nesprávné, zčásti nepřesné); 2. učil, že svátosti jsou neplatné, uděluje-li je kněz v těžkém hříchu; 3. přijímal a hlásal různé bludy o církvi a její pozemské hierarchii; 4. ignoroval církevní autoritu, jež nad ním vyhlásila exkomunikaci a zákaz kázání; 5. podnítil vyhnání německých studentů a mistrů z pražské univerzity (nepravdivé obvinění); 6. hájil 45 Viklefových článků navzdory jejich odsouzení církví; 7. štvál křesťanský lid proti kléru.

Jednání bylo složité, neboť Hus se nehlásil k některým z 30 jmenovaných bludů. Když mu bylo jejich autorství dokázáno na základě citací mistrových vlastních děl, odmítl je odvolat, neboť je prý vykládal pravověrně. Nechtěl se podrobit autoritě koncilu, maximálně byl ochoten přijmout jeho poučení. Francouzský učenec a kardinál Petr z Ailly (někdy zvaný jako Petr Aliacký), někdejší kancléř pařížské univerzity, marně přesvědčoval Husa, aby se podrobil svrchované moci církve a jejího učitelského úřadu. Petr z Ailly nakonec našel východisko v Husově ochotě přijmout poučení církevního sněmu. Kancléř toto poučení vtělil do formule, kterou měl Hus přijmout. Formule poučení zněla: 1. Hus má uznat bludy obsažené a dokázané v článcích; 2. přísahat, že jim v budoucnu nebude učit; 3. odvolá tyto bludy; 4. bude učit opak těchto bludů. Hus i tuto formuli odmítl. Samotný římský král Zikmund jej nabádal k poslušnosti vůči církvi, jejíž povolání elity se shromáždily na koncilu. Hus ani po dalším měsíci, který měl na rozmyšlenou, neustoupil. Dvěma arcibiskupům a šesti dalším hodnostářům vysvětloval, že bludy jsou mu připisovány neprávem. Nemůže své věty odvolat kvůli svému vlastnímu svědomí a proto, aby nezradil své žáky doma. Spatřujeme zde zárodky liberalismu, kdy člověk vlastní pomýlení přijme jako zavazující ve svědomí a subjektivní přesvědčení povýší nad objektivní pravdu víry. Rovněž je zde patrná vědomá zatvrzelost ze světských příčin. Pokud stál Hus tváří v tvář volbě přijmout znovu neporušenou církevní nauku a on z pozemských důvodů (kvůli svým žákům) místo toho zvolil setrvání v bludu, pak chyboval z ryze světských příčin. Kdyby odmítl bludy, patrně by přišel o přízeň mocných českých viklefistů, ale neztratil by osobní vážnost a čest. Stejně tak přece učinil Štěpán z Pálče. Vždyť náprava hříšníků a jejich návrat do plného společenství s Pánem Bohem je významný prvek katolické víry, jenž se nabízel i mistru Janovi. Ten však zvolil pomýlenou

taktiku, když větší váhu pro něj měl ohled na studenty či husitské velmože, přičemž riziko vyobcování z církve a hrozící poprava byly až sekundární. Zapadl do určitého fatalismu, že nelze nic změnit, že musí vytrvat ve svém přesvědčení až do konce.

Nespokojil se s formulí, kterou mu soud nabízel pro odvolání bludných vět. Požadoval, aby mu hereze byly dokázány na základě Písma svatého. To bylo pro koncil neakceptovatelné, neboť splněním Husova požadavku by rezignoval na vlastní autoritu, která mu dávala možnost rozhodovat v hlavních církevních otázkách a ve vrcholných potřebách křesťanstva na základě platné církevní nauky. Proti autoritě koncilu i s jeho soudcovskou pravomocí stavěl Hus autoritu Písma svatého. K jeho výkladu byla však církev především povolána; Hus si autoritu Písma svatého vykládal autonomně na autoritě církve. Ztroskotávaly všechny snahy o Husovu záchranu. Nešlo o to, zbavit se českého mistra co nejokázaleji a příkladně potrestat troufalého kacíře, nýbrž naopak – veškeré úsilí soudců směřovalo k zachování Husova života a k obnově jeho katolictví. Král Zikmund se v tomto směru velice angažoval. Na jeho výslovné přání v noci 5. července 1415, před vynesením rozsudku, navštívili Husa ve vězení jeho soudci s cílem pokusit se naposledy o dohodu a v okamžiku, kdy exekuce byla na dohled, zabránit tragickému mistrovu konci. Zikmund přiměl k intervenci soudce, protože sám se nechtěl a nemohl do kauzy vměšovat kvůli odporu koncilu vůči světské ingerenci.

Tyto skutky vyvrací lživou pokrokářskou protikatolickou propagandu, podle níž krvelační preláti napínali všechny síly k Husově odsouzení k smrti, či k jeho morálnímu pokoření. Opak je pravdou. Vzdělaní koncilní otcové, mající mistrovu kauzu na starost, se maximálně snažili nalézt řešení přijatelné pro obě strany: zachovat Jana při životě a dosáhnout jeho obrácení. Patřil k respektovaným intelektuálům své doby. I přesto, že upadl do bludu, předcházela jej pověst univerzitního mistra a mravně bezúhonného kněze. Kdeže by se moderní totalitní režimy takovým vstřícným způsobem vypořádávaly se svými oponenty!

Skutečnost, že Zikmund v Husově případě nedostal svému slovu danému v ochranném glejtu, římskému králi nenahrávala při jeho chystaném usednutí na český trůn. Právní síla glejtu sice nebyla taková, aby ochránila Husa před soudem a rozsudkem, avšak přes tuto skutečnost i přes četné Zikmundovy intervence v Husův prospěch byl římský král v očích českých pánů, Husových přívrženců, věrolomným zrádcem jejich mistra. Taková výchozí pozice Zikmundovi do budoucna značně ztěžovala vládu v dědičném Českém království a nebyla dobrou devizou pro jeho nástup na český trůn. Zkrátka Husovo přežití bylo pro Zikmunda důležité nejen kvůli osobní prestiži (právní síla glejtu římského krále), ale také kvůli tomu, že osvobozený a v Čechách populární Hus by představoval pro nového panovníka svého druhu vstupenku do českého prostoru. Úspěšný zákrok v Husův prospěch by Zikmundovi vynesl v Čechách zcela jistě politické body.

Obžaloba se opírala o jasné výroky, kterými se Hus stavěl na stranu hereze. Koncil v Kostnici odsoudil celkem 30 článků mistra Jana Husa. Zavrženy byly mj. věty: a) Jednou, svatou a obecnou církví je sbor všech předurčených k životu věčnému (predestinace). b) Ohledně církve mínil Hus, že Kristus svým božstvím je vnější hlavou církve a svým lidstvím její vnitřní hlavou. Proto nemůže být papež hlavou církve. c) Petr není a nebyl hlavou katolické církve. d) Papež není zjevným a pravým nástupcem Petra, knížete apoštolů, jestliže jeho mravy odporují mravům Petrovým. Je-li papež lakomý, je náměstkem Jidáše Iškariotského. A rovněž ani kardinálové nejsou pravými nástupci apoštolů, jestli po jejich příkladu nežijí a zákon Kristův nezachovávají; kdokoliv je vysvěcen na kněze, dostává rozkaz, aby kázal, a tento rozkaz musí plnit, aniž by si přitom všímal klatby. e) Žije-li papež způsobem odporujícím Božímu zákonu, nenastoupil skrze Krista svůj úřad, byť by byl zvolen platnou volbou, i kdyby byl zvolen od samotného Boha. f) Nikdo není světským pánem nebo prelátem, nachází-li se ve stavu smrtelného hříchu atd. V rozporu s tradicí církve Hus hlásal, že papeže není třeba volit. Do seznamu bylo zařazeno také pochybování o správnosti odsouzení 45 bludných Viklefových článků.

Husův proces můžeme rozdělit do dvou fází: 1. jednání o Husově poměru k Viklefovým bludům, 2. zkoumání na uký samotného Husa na základě studia jeho vlastních spisů. Když 4. prosince 1414 zvláštní komise vyslýchala Husa ve vztahu k 45 Viklefovým článkům, Hus odpovídal vyhýbavě. Komisi nepřesvědčil o pravdivosti svých výpovědí. Formálně odmítl, že by chtěl tvrdošijně hájit něco z uvedených článků. Současně projevil ochotu nechat se poučit od přítomných teologů. O některých větech prohlašoval, že s nimi nesouhlasí, k dalším se navenek zachoval neutrálně (ani je nezavrhl, ani nehájil). Výslovně se nepřihlásil k žádnému Viklefovou článku. Komise z výslechu odcházela s přesvědčením, že se Hus zřekl Viklefa a že v tomto

směru osvědčil pravověrnost. Kališníci přátelé, s kterými se mistr Jan setkával, mu vytkli, že tak snadno zavrhl Viklefovou nauku, jež prý obsahuje čistý zákon Boží. Jan z Chlumu Husovi tlumočil stanovisko husitů přítomných v Kostnici i jeho straníků z domova, podle něhož mistr Jan neměl ustupovat od hájení Božího zákona, ve skutečnosti viklefských a husitských názorů, i kdyby za hrdinskou obranu musel podstoupit smrt. Tito lidé utvrzovali Husa v neústupnosti, byť by byla zaplacená nejvyšší cenou. Podněcovali Husa k odporu vůči církevní autoritě. Sami však stáli bezpečně opodál, aniž by jim hrozila smrt na hranici. Kdyby jej neovlivňovali jeho krajané, sami směřující k odpadu od pravé víry, je možné, že by Jan Hus nastoupil cestu smíru, odvolání bludů a pokání. Alespoň tak se to v určitém okamžiku jevilo duchovním, kteří na Husa působili s cílem jej obrátit.

Viklefismus se již v Čechách etabloval a přes jeho potírání jej přijalo za svůj množství významných osob mezi šlechtou i na univerzitě. Pokud by tedy jeho hlavní hlasatel odvolal učení anglického teologa a své vlastní články, znamenalo by to pro domácí utrakvistickou stranu blamáž a diskreditaci. Proto se měl Hus držet bludů s fatální důsledností. V tom jej přítomní husitští krajané podporovali. Zároveň ho chtěli zachránit (česká šlechta posílala do Kostnice své dopisy požadující Husovo osvobození). Hra o nové viklefsko-husitské náboženství byla rozehrána již příliš vysoko. Jeho prestiž měl podle velkorysých kališnických pánů zaplatit v případě potřeby sám Jan Hus. Částečně lze těmto lidem a jejich ambicióznosti přičítat mistrův smutný konec, neboť podle všeho jej nabádali k neústupnosti vůči koncilnímu soudu a posilovali tak jeho zatvrzelost. Nechci vytvářet konstrukci o špatných šlechtických rádcích a hodném, leč svedeném mistru Janovi. Ten byl koneckonců dospělým člověkem a zkušeným teologem, který se v důsledku rozhodoval sám pro setrvání v bludu či pro jeho zavržení. Proto české vlivy působící na Husa během koncilu nelze zveličovat a z mistra tak činit poslušnou loutku českých husitů. Nicméně jejich ovlivňování Husa bylo neopomenutelným faktorem soudního procesu.

Vyšetřovatelé studovali samotná Husova díla, svědecké texty i výpovědi znalců a svědků Husových vystoupení. Hus popíral cizí svědectví o své nauce. Za nepřesně opsané označil také výňatky, které z jeho spisů, hlavně z práce *O církvi*, pořídili mistr Štěpán z Pálče a kancléř pařížské Sorbonny Jan Gerson, kněz, filosof a významný koncilový činitel, který přispěl k odstranění papežského schismatu. Po srovnání výpisků s originály bylo dokázáno, že uvedení muži pořídili opisy s obdivuhodnou přesností.

Samozřejmě, že při přelíčení se rekapitulovaly duchovní a společenské události, které viditelně provázely českou viklefskou reformaci a byly jejím okamžitým plodem: násilí při šíření odpustků, bezskrupulózní porušování interdiktů Husem, jeho odvolání se ke Kristu.

Během žalářování a procesu již Hus neměl vliv na mnohé děje, které později spustily lavinu husitské revoluce doma. Hus sám si nepřál zakládat nějakou národní církev oddělenou od Petrova Říma. I přes svůj subjektivní pohled na obec Boží stále věřil v jednu univerzální katolickou církev. Nepřekročil onen Rubikon, jak to učinil později Martin Luther a další protestanti, kteří budovali paralelní, dále se štěpící struktury. Zavedení přijímání pod obojí způsobou Jakoubkem ze Stříbra v Praze bylo krokem, který se udál bez přímého vlivu a působení mistra Jana. Husitská revoluce se odehrávala prvotně na poli duchovně-morálním. Postupně však směřovala k politicko-vojenskému vystoupení. Nezůstalo jen u vědomého husitského odštěpení od katolické církve. Tento trend se řetězil a z původní husitské strany se kromě nejstarších a nejoriginálnějších Husových následovníků, kališnických pražanů, vydělili táborité, adamité, sirotci a další skupiny a sekty.

Husův čas se naplnil 6. července 1415, po mnohaměsíčním soudním řízení, při kterém se někdejší betlémský kazatel upjal ke své pravdě, kterou vydával za pravdu Boží. Toho dne koncil stanovil, že Husovy knihy mají být jako kacířské spáleny, a jejich autora prohlásil za zatvrzelého kacíře, který má být podle církevního práva zbaven kněžského úřadu. I po odsouzení dostal Hus ještě jednu šanci k záchraně. Byl totiž naposledy oblečen do mešního roucha a před oltářem vyzván, aby své bludy odvolal. Této výzvy nevyužil, proto mu roucha sňali, zrušili tonzuru a naopak podle tehdejšího zvyku dostal na hlavu vysokou čepici s nápisem *Hic est haeresiarcha!* (Hle, kacíř!) a s obrazem ďábla, který se sápe na odsouzencovu duši. Církev se tímto oficiálně Husa zřekla.

Kacířství bylo nejen stíháno církevními tresty, ale bylo také pokládáno za zločin směřující proti bezpečnosti státu. Kacířské sekty se ve vidině nového lepšího světa nezřídka dopouštěly i fyzického násilí vůči stávajícímu společenskému pořádku. Po svém odsouzení Hus přešel podle platného státního zákona pod světskou pravomoc. Král Zikmund vydal Husa příslušnému

zemskému pánu, falckraběti Ludvíkovi, který ho předal radě města Kostnice k upálení. Ještě před zapálením hranice, když mistr Jan už stál přivázan ke sloupu, naposledy říšský maršálek Pappenheim a falckrabě Ludvík vyzývali Husa, aby odvolal a zachránil se. Hus prohlásil, že za pravdu evangelia, které doposud učil a kázal, s radostí zemře. Modlil se, než plameny ukončily jeho život. Jeho popel pohltily vlny Rýna, aby nezbyl žádný mistrův fyzický zbytek, který by jeho přívržencům sloužil k uctívání.

Dne 30. května 1416 byl v Kostnici odsouzen za kacířství a upálen mistr svobodných umění Jeroným Pražský, který jako Husův přítel původně tajně navštívil mistra Jana ve vězení na jeho výzvu se spěšně vydal zpět do Čech. Učinil však osudovou chybu, když cestou zpátky v Bavorsku veřejně útočil na koncil. Byl proto zadržen a v poutech přivezen zpátky do Kostnice, kde se před koncilem zřekl Viklefových a Husových bludů. Podobně jako v Husově případě i u Jeronýma působili čeští krajané, přítomní na koncilu, a ovlivňovali dění kolem vyšetřovaného. Dosáhli toho, že tento mistr čtyř evropských univerzit nebyl propuštěn a v dalším vyšetřování se naopak veřejně přihlásil k odsouzeným naukám, jichž se předtím – také ze strachu o život – zřekl. Nabízí se k úvaze, že nebýt českých krajanů, kteří utvrzovali Husa v jeho subjektivním přesvědčení a znemožnili Jeronýmovo propuštění, možná by se oba muži v obnovném prostředí koncilu a svědomitých duchovních autorit obrátili a zavrhlí blud. Jako by kališnická šlechta kalkulovala s Husovou smrtí s cílem získat mučedníka, jenž se stane roznětkou k úderu proti domácí katolické církvi, k revoluci, válce...

Koncil byl úspěšný hlavně v odstranění trojpapežství. Po sesazení Jana XXIII., odstoupení Řehoře XII. a konečně poté, co byl papežského trůnu r. 1417 zbaven Benedikt XIII., bylo konečně díky úsilí sněmu překonáno čtyřicet let trvající pohoršující papežské schisma. Spolu s rozkolem byla překonána i obava, že by trvající schisma zničilo nadobro církevní jednotu Západu a po byzantském vzoru by povstaly nezávislé patriarcháty.

Novým papežem byl 11. listopadu 1417 zvolen Říman Ota Colonna, který ke cti svätce, jehož svátek se toho dne slavil, přijal jméno Martin V. Nový náměstek Kristův r. 1418 potvrdil rozsudky kostnického sněmu nad Viklešem i Husem. Z koncilu vyplynulo, že církevní sněmy se mají k řešení důležitých záležitostí křesťanstva scházet pravidelně. Nové konkordáty měly napříště omezit finanční nároky římské kurie, což dávalo naději na odbourání pohoršujících dávek plynoucích ve formě různých sbírek na udržování papežského dvora a financování papežových politických a jiných podniků.

Opět se ozvala světská vábnička, která nového Svatého otce zvala pod snad pohodlné, avšak nedůstojné jeho pozemských vládců. Římskoněmecký král Zikmund se snažil připoutat papeže ke své vlivové sféře a nabízel Martinovi V., aby sídlil v Mohuči, Štrasburku nebo v Basileji. Francouzský král Karel VI. přispěchal s osvědčeným návrhem, aby papež svou rezidenci přenesl do Avignonu. Monarchové se setkali s rozhodným odmítnutím. Aby nebylo pochyb o restituci svobodného a suverénního úřadu náměstka Kristova, nový papež prohlásil, že jeho sídlo je pouze u hrobu sv. Petra. Leč při svém díle na obnově Říma a církevního státu musel Martin V. obracet své zraky k Čechům, kde zatím naplno propukla husitská revoluce s ničivými důsledky pro katolickou církev. Papež, houževnatý obhájce katolické nauky proti bludařům, vyzval křesťanstvo k energickému odporu proti husitům a dalším heretikům. Církev, která nedávno prošla tolik potřebným obnovným procesem, byla postavena před novou hrozbou vojensky dobře organizovaného heretického hnutí, jež se chopilo odkazu upáleného Jana Husa. V roli mistrových mstitelů obrátili husité ostří svých mečů proti katolíkům. Povstaly zástupy katolických mučedníků, kteří věrnost Kristu, katolické církvi a papeži dosvědčili vlastní krví. Kdo se přidržel katolické víry otců a nepřijal kalich, tomu od husitů hrozilo smrtelné nebezpečí.

Mistr Jan Hus sám nevyzýval k válce, bohužel však z jeho myšlenek vyšel ideový proud, který uvrhl českou zemi do léta trvajícího krveprolití, kruté náboženské a národnostní války. Husa nelze zbavit viny, neboť jím vysazený strom viklefské hereze vyrostl a vydal trpké plody revolučního vzplanutí, jež hubilo církev, lid i zemi. Nebýt jeho štvavé kampaně, která lidu poskytovala odůvodnění jeho případného násilného vystoupení proti králi a církvi, neměli by válkychtiví husité argument potřebný k rozpoutání děsivých zvěrstev ani regulérní války proti platnému králi. Pravý Čech a katolík se zarmoucením, smutkem i odporem pohlíží na bratrovražedný boj husitských Čechů proti katolickým Čechům, jedněch křesťanů proti druhým, v srdci západní latinské Evropy 15. století. Zvláště absurdní byly války mezi křesťany, když bylo třeba sjednotit síly proti muslimským Turkům dobývajícím Evropu od Balkánu. Nakonec se sami umírnění husité spojili s katolíky a v bitvě u Lipan r. 1434 drtivě porazili radikální táborsko-sirotečí

svaz a ukončili tím vleklou ničivou náboženskou válku v Čechách. Husovo učení a hnutí z něho vzešlé, jež vyvolaly rozkol v české církvi a ve vztahu ke Svatému stolci, samy padly tím, čím zacházely – nejednota nakonec rozbila i husitské hnutí a uvolnila zem z okovů táboritského teroru a permanentní občanské války.

Při hodnocení Jana Husa jsme shromáždili jeho klady i zápory. Husitské hnutí a války, jež jsou plodem jeho nauky, je třeba pokládat za skutečnou duchovní i fyzickou katastrofu českého národa. Je proto chybné a nezodpovědné nazývat Husa morální autoritou národa apod. Z vyspělého a váženého národa Češi klesli na úroveň opovrhovaných kacířů a země se stala jedním válečným polem, kde si nikdo nebyl jist životem. Naivní či nepoučení lidé, ovlivnění pokrokářskou propagandou než poučení skutečným studiem, mohou tuto bolestnou etapu naší historie nazývat nejslavnější dobou českého národa či vrcholem českých dějin a Husa za nejslavnějšího mezi Čechy. Je pošetil stavět Husa tak vysoko. Přes jeho zásluhy na literárním a jazykovém poli a v akademickém životě, stejně jako přes jeho nesporný kredit kazatele upozorňujícího na reálné náboženské a sociální problémy, skončilo jeho působení v krajní negaci, a tak nemůže být kladným příspěvkem k národnímu životu. Skuteční mučedníci scházeli ze světa za svou poslušnost a věrnost víře, nikoliv za zradu víry, prosazování subjektivního náboženského pohledu a podněcování ke vzpouře proti stávajícímu křesťanskému zřízení. Hus byl mučedníkem vzdoru a neposlušnosti.

Revoluční vření lidu a protestní vystoupení českých husitských elit se datuje bezprostředně po Husově upálení 6. července 1415. Mistrova smrt vyvolala očekávaný odpor a hněv. Byla pokládána za urážku celého českého národa. Husité v hlavním městě i na venkově začali vyhánět katolické kněze z far a dosazovat svoje vlastní duchovní podávající pod obojí. Jednalo se o jasný násilný krok proti církevní svobodě a jurisdikci. Česká utrakvistická šlechta se 2. září 1415 sešla v Praze a vydala písemný protest opatřený 452 pečeti, v němž Husovo odsouzení nazvala nespravedlivým a jeho upálení za projev ukrutnosti. V dopisu panstvo psalo, že bude chránit spravedlivé, tj. husitské kazatele a že pohrdá nálezky lidskými (míněna platná náboženská nauka přijatá církevními autoritami). Na stávající situaci reagovala také katolická strana, byť se nacházela v citelné menšině. Dne 1. října 1415 se 14 katolických pánů sjelo do Českého Brodu, patřícího pražskému arcibiskupovi. Tento skromný počet pravověrných šlechticů poslal rovněž kostnickému koncilu list. Katoličtí páni v něm projeví svou poslušnost církevnímu sněmu a věrnost katolické církvi, v níž chtěli setrvat podle obyčeje předků. Mezi shromážděnou katolickou nobilitou byl např. významný šlechtic Václav z Dubé, který v Kostnici vystupoval na Husovu obranu a po mistrově upálení zůstal nadále věrný katolické církvi.

České země v této době získávaly pověst území, kde každý může věřit v jakýkoliv blud a praktikovat jej, což bylo v dosavadní univerzalistické latinské křesťanské Evropě skandální. Proto byly Čechy přitažlivé pro různé cizí heretiky (např. valdenské z Francie).

Nový energický papež Martin V. hodlal navrátit české země k plné jednotě s Petrovým stolcem. Roku 1418 římský král Zikmund svému bratru, českému králi Václavovi, sděloval, že již poněkolkáté zadržel církevní klatbu, která měla být na českého krále vyhlášena kvůli ochraně kacířů. Varoval, že nemůže tento trest zadržovat donekonečna. V této vážné chvíli pro celé české království se Zikmund Lucemburský sugestivně tázal svého bratra Václava, zda chce odvrhnout i on víru svých slavných předků. Upozorňoval, co všechno může následovat: poddaní zbavení povinné poslušnosti, sesazení z trůnu (již r. 1415 ztratila česká koruna Horní Falc a Braniborskou marku), křížácká výprava. Zikmund podobně jako v Husově případu i zde působil jako činitel mající uklidnit situaci a najít nejvhodnější řešení krize. Stále připomínal Václavovi jeho královskou suverenitu a povinnost potírat blud, který ohrožuje samotnou existenci státu. Věcný apel měl účinek a Václav uvedl do pražských kostelů znovu katolické faráře. Utrakvističtí kněží zůstali jen u Panny Marie Sněžné a v dalších dvou chrámech. Křivda byla napravována i na venkově, kde královští purkrabí vraceli katolickým farářům jejich dřívější úřady.

Předchozí tolerantní postoj k vyznavačům kalicha se králi vymstil. Václav byl dobrým hospodářem, nezatěžoval obyvatele zbytečnými daněmi, u poddaných byl oblíben. Známá však byla také jeho bezstarostnost, náladovost a nedůslednost. Proto včas nezadusil jiskru kacířského hnutí, která zapálila požár krvavé husitské revoluce. Husité se cítili i přes královy příkazy neporazitelní a byli odhodláni svému panovníkovi vzdorovat, podobně jako vzdoroval duchovní i světské autoritě jejich mistr. Neprozřetelný Václav příliš dlouho uhýbal před jednoznačným postojem a opatřeními, jež měly na radu jeho bratra Zikmunda a věrných katolíků zamezit šíření

duchovně i sociálně nebezpečných bludů. Na lámání chleba došlo v okamžiku, kdy měl podle panovníkova rozhodnutí zavládnout předešlý pořádek v bohoslužbách.

Pražský husitský lid reagoval na králův zásah násilným vystoupením, při kterém vnikl do staroměstského kostela sv. Mikuláše a napadl přítomné katolíky. Bývalý královský purkrabí z Prachatic Mikuláš z Pístného (jinak také Mikuláš z Husí) vystoupil v čele mohutného davu u sv. Apolináře troufale před krále Václava s požadavkem, aby kališnické straně poskytl svobodu a více kostelů. Král tohoto opovážlivce vypověděl z Prahy, ačkoliv mu kdysi prokázal milost a ujal se ho při Mikulášově stíhání za loupeže. Mikuláš se brzo zapojil do prvních husitských ozbrojených vystoupení. Po této epizodě se král už v Praze necítil bezpečně, proto odjel na Nový hrad u Kunratic.

Jelikož platní katoličtí duchovní odmítali podávat sv. přijímání pod obojí způsobou, vodili husitští předáci své přívržence na kopce a hory, kterým dávali biblická jména (Sion, hora Olivetská, Tábor aj.). Zde pod širým nebem kališničtí kněží kázali a podávali pod obojí. Král dosadil 6. července 1419 na novoměstskou radnici vesměs spolehlivé katolické konšely. Husité tehdy přicházeli demonstrativně v procesích do svých kostelů. Novým radním panovník přikázal, že mají skoncovat s těmito průvody, které ohrožovaly bezpečnost. Upozornění to bylo odůvodněné, jak ukázala blížká budoucnost. Husitský kazatel u Panny Marie Sněžné Jan Želivský, zvaný tak podle své původní příslušnosti k premonstrátskému klášteru Želiv, 30. července 1419 během kázání vyprovokoval ozbrojený lid v kostele k pochodu ke kostelu sv. Štěpána, který zabral pro husitskou stranu a na důkaz ovládnutí tohoto chrámu v něm podával pod obojí. Po bohoslužbách se opět postavil v čelo davu směřujícího k novoměstské radnici. Zde žádal propuštění kališnických měšťanů, kteří byli uvězněni za náboženské nepokoje. Po odmítnutí požadavku vtrhl ozbrojený dav za Žižkova vedení do radnice a měšťany, kteří ne utekli, pobil nebo svrhl z oken na náměstí. Tomuto masakru, první pražské defenestraci, padlo za oběť 9 konšelů, většinou Čechů. Krvavou scénu připravil Jan Želivský, podle jehož vzoru pak postupovali i další husitští kazatelé. Rozvášněný dav povzbuzoval k násilí s monstancí v ruce a dodával mu tak jistoty, že koná správně, v souladu s Božím zákonem.

Krále zpráva o defenestraci nadmíru rozlítla. Přisahal, že husitské heretiky vyhladí do posledního. V nervovém vypětí byl raněn mrtvicí. Stačil ještě neúspěšně požádat o vojenskou pomoc svého bratra Zikmunda, který jej s dobrým úmyslem varoval před výbuchem kacířské revoluce a jejími následky. Český král Václav IV. zemřel 16. srpna 1419 a opustil tak své poddané v tísnivém okamžiku, kdy se česká církev i stát propadaly do propasti anarchie, teroru a bídy. Právoplatným dědicem české koruny byl římský král Zikmund. Kvůli trvajícím nepokojům bylo tělo Václava IV. v tichosti uloženo k věčnému odpočinku v cisterciáckém klášteře na Zbraslavi. Jakmile se roznesla zpráva o králově skonu, spustila se lavina divokých násilností, ničení kostelů, klášterů, ikon a posvátných předmětů. Kněží věrní Římu se ukrývali. V této blasfemii a násilnostech Prahu následovala i jiná česká města. Na vlnu kriminality a anarchie odpověděly vojensky pražské posádky na Hradčanech a Vyšehradě, jež reprezentovaly královskou moc.

Duchovní a politická krize zachvacovala postupně celou zemi. Mezi lety 1419–1434 husité rozpoutali otevřený konflikt proti katolíkům a římské církvi. Čelili jim domácí katoličtí páni a s cílem vyvrátit blud mečem k nám směřovaly zahraniční křížové výpravy. Husité si svým bojovým uměním dokázali podmaňovat města, vesnice, celé kraje a zavádět v nich své kruté pořádky. Však i v této krajní nouzi odolávala některá česká katolická centra, jakými bylo město Plzeň (s přívlastkem Vždy věrná katolická Plzeň), hrad Karlštejn nebo jihočeská katolická rožmberská doména. Díky pevnosti některých katolických měst a hradů a odhodlanosti jejich českých katolických obránců utrpěly i násilné husitské houfy značné šrámy a odnesly si poučení, že ne všude před nimi zmateně utíkají či ochabují v obraně.

Účelová idealizace husitství ustupuje historické skutečnosti. Prvorepublikoví pokrokaři a pozdější komunisté pokládali kritický pohled na Husa a husitskou revoluci za nedostatek vlastenectví nebo minimálně za netaktnost vůči podstatnému prvku republikánské státní ideje, kterou Československé republiky (1918–1938) vtiskovali liberálové a socialisté, nikoliv většinoví katolíci. V dobách masarykovského Československa se česká katolická historiografie neobávala říkat pravdu o Husových názorech a husitských zločinech. Za komunismu však přestal pro historickou pravdu existovat jakýkoliv prostor. Komunismus si plně adoptoval zejména husitské tábory, a tak nešlo svobodně poukazovat na tento falešný vzor. Vrazi řeholníků a ničitelé starobyklých klášterů, center vzdělanosti, byli označováni za národní hrdiny.

Smutné svědectví přinášejí sami husité. Umírněný kališník Jan z Příbrami psal o tom, jak táborité zabili již mnoho kněží, mnichů i jejich žáků a vypálili hodně kostelů. Utraktivistického teologa a spisovatele Jana z Příbrami bolestně zasáhlo ničení a prodávání knih, které nazýval nejdražším klenotem české země. Popisuje velké pohoršení, když husité proměňovali kostely v koňské stáje a chlévy pro dobytek. Jako nejhorší ďábelské rouhání zní zpráva o tom, jak husité zacházeli s kostely a zejména jejich vybavením. Rozbíjeli svatostánky, vyhazovali z posvátných nádob posvěcené hostie, na které v posedlosti šlapali. Otvírali hroby svatých a významných osobností a hanobili jejich ostatky. Tomuto osudu neuniklo ani tělo krále Václava IV., které husité při plenění zbraslavského kláštera v srpnu 1420 vytáhli z hrobu. Do obrazů svatých, které pokládali za modly, husité bodali meči a z ornátů si dělali vlastní oblečení, které znesvěcovali, příp. ornáty odívali své koně. Kdo se může hlásit k této skupině jako k Božím bojovníkům? Mnozí umírnění kališníci byli touto nezvladatelnou bestialitou táboritů šokováni. Tak si rozhodně Husovu reformu víry nepředstavovali. Děsivá zkušenost s tábořskou stranou nakonec konzervativní kališníky přivedla logicky ke spojení s katolíky.

Katolická strana se samozřejmě nechtěla od husitů dát zahubit, a tak přistoupila k sebeobraně. Jen nepřítel všeho českého se mohl radovat z toho, když Čech stanul proti Čechovi. Husité se vedle boje s katolíky stačili ještě pobíjet navzájem v sektářské nevraživosti. Husitský hejtman a profesionální válečník Jan Žižka z Trocnova (1360–1424) proslul jako hubitel nejen všeho katolického, resp. každého, kdo odmítl přijmout kalich, ale také jako nelítostný potlačovatel odštědivých sekt, jež narušovaly strategickou vojenskou i duchovní jednotu husitského hnutí. Svým palcátem dovedl rázně vládnout a ukázněvat své divoké houfy. Byl postrachem vlastních i cizích.

Na průběhu husitské revoluce se přesně potvrdily obavy církevních autorit z šíření podobných herezí. Bludné nauky zpravidla totiž měly (a mají) svůj přesah z ryze duchovní, mnohdy velice abstraktní roviny do reálného světa a života lidí. Revoluční kázání a předčítání traktátů lidu přešlo v nepokoje a ozbrojená vystoupení proti církvi, zejména řeholím, šlechtě, měšťanstvu a lidu, již zůstali věni Římu a svatováclavské víře otců. Došlo k rozvrácení společenského řádu a k osudovému porušení národní jednoty.

Církev a její věrní a prozíraví synové se snažili husitství potlačit zavčas, v předtuše katastrof a běd, jež může takové heretické hnutí způsobit. Proto přísnost při jeho potírání. Po stránce spirituální a administrativní Husovo učení zapříčinilo odtržení části české církve od jednoty s Římem a náboženské rozpolcení českého národa na dvě vzájemně se nenávidějící a proti sobě bojující strany. Zfanatizované davy pošlapaly a zneuctily základní duchovní statek národa, jednotu katolické víry, včetně jejího hmotného dědictví, chrámů, klášterů, oltářů, posvěcených předmětů, ikon...

Prvotní nadšení mas pro husitskou obranu „čistého Božího zákona“ přecházelo často v tragické rozčarování. Zaslepený lid neviděl ihned následky svého omylu. Z husitského hnutí povstalo množství blouznivých sekt, kterým nestačila jen náprava poměrů ve šlépějích betlémského kazatele, nýbrž zbaveny skutečné církevní autority, začaly si svévolně utvářet Kristovo učení a svoji víru. Krajinými výhonky husitství byly různé chiliastické sekty ohlašující brzký konec světa a Kristův příchod na zemi nebo adamité odvrhnuvší stud jako překážku nového ráje na zemi. Převahu v hnutí však měli pražané, radikální táborité a mezi nimi stojící orebité. Panovala mezi nimi řevnivost a konkurence.

Husité vzdorovali jednak českým katolickým pánům, jednak zahraničním křížovým výpravám. Jejich válečné umění často slavilo úspěch, takže čtyři křížové výpravy a pátá vedená proti Jiřímu z Poděbrad skončily pro křížáky porážkou. Boj proti vnitřnímu, česky i německy hovořícímu katolickému nepříteli a zároveň střežení hranic proti cizímu vpádu z husitů vytvořily nesmiřitelné a rychle mobilizovatelné protivníky, kteří podle slov bojové písně „Bijte, zabijte, žádného neživte“ šířili krutost a násilí v českých zemích. Ještě navíc své učení šířili za hranice Čech při svých tzv. spanilých jízdách. Barokní vlastenecký jezuita Bohuslav Balbín odhadoval oběti husitského řádění na 600 000 zabitých katolíků. Historik František Palacký udává číslo 200 000 zahubených. Skromnější odhad 10 000 usmrcených katolíků udává husitský kronikář Vavřinec z Březové, věrohodný historik husitského hnutí a přímý současník revolučních událostí. Avšak jen při dobytí Německého Brodu husity r. 1422 přišlo pryč o život až 12 000 lidí z řad civilního obyvatelstva i branného lidu. Tyto počty nemusely být nadhodnocené, protože ze strachu před husity se do měst v českých zemích, ale i v Sasku či v Lužicích stahovaly ohromné masy lidu, které za městskými hradbami hledaly záchranu před nemilosrdnými husitskými houfy. Počty městského

obyvatelstva tak v době těchto azylových vln rychle rostly. Při masakrech celých měst (např. 1400 obětí chomutovského vraždění r. 1421) se počty zabíjených pohybovaly ve stovkách až tisících. Husité se při čistkách zvláště důsledně, téměř s neronskou posedlostí prvořadě zaměřovali na likvidaci katolických kněží a řeholníků.

Často jediným prohrěškem katolíků v dobytých městech, kláštorech a hradech bylo, že zachovávali dosavadní náboženskou a národní jednotu oproti husitským štváčům a násilníkům, kteří zapomněli na odkaz sv. Václava a císaře a krále Karla IV., slavných katolických panovníků našich zemí. Národní buditel a filolog Josef Jungmann psal o přepjatosti husitského učení, která pomátla Čechům rozum a zapříčinila jejich vzájemné vyvražďování. Obdobně kriticky nahlížel na tábority a orebity František Palacký, který je nazval sběří všech národů. Díky obecné radikalizaci a militarizaci života se lidé stávali surovějšími a divočejšími, aby odolali permanentní hrozbě zabítí, či aby se sami na tomto vyhlazovacím boji podíleli. Oproti ne tak dávné době kvetoucí víry a fungující bohabojné společnosti za Otce vlasti Karla IV. se naše země proměnily v jednu válečnou zónu. Revoluční zavádění Božího zákona samozvanými hlasateli nového náboženství způsobilo anarchii. Nemilosrdné hubení věrných katolických duchovních i laiků, svévolné zabavování církevního majetku a ničení kulturních statků národa katolíci prvorepublikoví autoři nazývali bolševismem 15. století.

František Palacký rozebíral sociální důsledky revolučního vystoupení přívrženců kalicha. Nejhuře to odnesl prostý venkovský člověk. Průběžně byli zemědělci ohrožováni ozbrojenými houfy, které po vesnicích sháněly jídlo pro vojáky i píci pro koně. Nakonec výsledkem těchto náboženských válek bylo utužení roboty selského lidu. Kdo se obohatil na církevním zboží, byla husitská šlechta. Šlechta nenaplnila demokratický rovnostářský ideál husitské revoluce, protože si hodlala zachovat své výsadní postavení. I tábořská komuna, přes prosazovanou rovnost majetku a sociálního postavení, měla svůj pevný řád a hierarchii v čele se čtyřmi volenými hejtmany, radikálními kněžími a také vlastním zvoleným tábořským biskupem Mikulášem z Pelhřimova. Tábořský svaz tvořil vlastní obec, strukturu duchovní, politickou, hospodářskou a vojenskou. Do Tábora se hrnuly obrovské davy, které bylo třeba živit. Jednalo se často o lidi zběhlé z roboty, která začala být v důsledku úbytku obyvatel na panstvích nesnesitelná. Prostý lid hledal proto záchranu u bratří na Táboře, v této vojenské demokracii. Takto získanou svobodu si však musel zasloužit, zejména službou v poli se sudlicí či cepem probíjeným hřebíky.

Podle Palackého tristní obraz husitských Čech tvořila pobořená města, vypálené hrady a tvrze, zarostlá pole, úpadek řemesel a obchodu, prostor vyprázdňený od lidí, kteří byli buď zabiti, nebo v hrůze prchli z domovů. Bídou životní úroveň ani zdivočelý mrav nebylo možné trvale povznést ani tučnou kořistí ze spanilých jízd do ciziny. Celé kraje hladověly. Když zrovna nespížovali po krajích husitští „Boží bojovníci“, drancovaly vesnice lupičské hordy, kterým anarchie občanské války umožňovala jejich řádění. Husitství přispělo k nechvalnému „emancipování“ ženy, když z ní udělalo vojáka vykořeněného z rodiny, mateřského citu i křesťanské mravnosti.

Zvláště táborité se zaměřovali na ničení chrámů. Zsvěcování kostelů svatým považovali za modloslužbu, kterou je třeba vykořenit. Kvůli tomuto vandalství jsme přišli o stavební památky a předměty nevýslovné ceny (obrazy svatých, cenné ornáty atd.), které podle radikálních husitů urážely Boha.

Hluboké rány utřžila víra i zem. Husitskou kulturní a kultovní revoluci odneslo v Čechách a na Moravě přes 170 klášterních chrámů a klášterů samotných, které byly vypleněny a nadobro zničeny. Husitskému barbarství padly za oběť např. kláštery v Kadani, Mariánském Týnci, Slaném, Ostrově u Davle, ve Svaté Dobrotivé, v Kouřimi, Turnově, Jaroměři, Podlažicích, Chotěboři, Louňovicích, Bechyni a na mnoha dalších místech. Je to smutná mapa svědčící o tom, že pachatelé tohoto násilí proti Bohu, člověku i vlastní křesťanské kultuře byli svou destruktivností podobni tatarským nájezdníkům 13. století a pozdějším tureckým dobyvatelům. Jejich útoky byly očekávány s obdobnou hrůzou. Ke klášterům je třeba připočíst stovky zničených farních kostelů. Tento akt osobní zášti není možné omlouvat nadšením k obnově církve v Husově duchu. Spíše se jednalo o démonickou zášť vůči Bohu, jeho kultu na zemi a jeho služebníkům. Byť myšlenky husitství mohly znít původně jako správný návod k nápravě církve i státu, jejich ovocem bylo zabíjení, pálení, loupení, bída, teror. Dobrý strom nemůže nést špatné ovoce.

Upadala i pražská univerzita a školství vůbec, úměrně se zabíráním církevního majetku, z něhož bylo téměř bez výjimky školství financováno. Šlechta často necítila závazek přispívat ze zabaveného majetku na tehdejší vzdělávací soustavu. Úpadek demonstruje např. pražská

univerzitní knihovna, která měla na začátku husitských bouří přes 4500 svazků vzácných latinských rukopisů. Při předávání knihovny jezuitům r. 1620 z nich zbylo jen 1125 svazků. Podstatná část knihovních sbírek padla za oběť husitské „duchovní obnově“, boji proti modlářství, anebo byla rozchváčena samozvanci a využita jako balicí papír apod. Osud univerzitní knihovny je obrazem husitské barbarizace celé společnosti.

Postupně se během patnáctileté bratrovražděné války země vyčerpávala. Válečné štěstí se v konfliktu nepřiklánělo trvale ani na jednu stranu. Rovněž zásahy zvenčí prostřednictvím křížových výprav proti heretikům nepřinesly kýžený úspěch v podobě potlačení hereze. Řešení přivodila poslední velká konfrontace. Katolíci uzavřeli spojenectví s umírněnými kališníky, pro které přestalo být radikální táboritství přitažlivé i únosné. O ukončení bratrovražděných válek rozhodla až pláň u Lipan, na níž táborité vykrváceli. Tím se otevřela cesta k dohodě mezi umírněnými husity a císařem Zikmundem a legáty basilejského koncilu.

S umírajícím králem Václavem odcházela i politická stabilita a česká státnost, které si vážili v celé Evropě. Čechy se staly územím bez krále, i když nástupnictví připadalo římskému králi Zikmundovi. To již však kostnická jiskra přelétla a zapálila dříve pozeňanou českou zemi. Václav odcházel ze světa v okamžiku, kdy jeho panovnická autorita byla nejvýš potřebná, aby se postavila do čela obrany království proti organizovaným husitským revolucionářům, kdy se podstatná část šlechtických elit odkláněla od katolické církve a s přesvědčením, že tuto církev nezrazuje, se shromažďovala ve straně podobojí. Dne 16. srpna 1419 dotlouklo srdce českého katolického krále – jehož vinou odešel ze světa sv. Jan Nepomucký –, panovníka z lucemburské dynastie, který je pro naše dějiny povážlivým příkladem nerozhodnosti. Příliš pozdě přikročil k potlačení bludařů. Ti zatím v české společnosti převážili. A král s hrůzou zjišťoval, jak se mu země i lid odcizují. Když odešel na věčnost, davy kacířů vedené zručnými manipulátory byly puštěny ze řetězu naplno, již necítily žádnou vnější autoritu, které by se musely podřizovat a ukázněvat se ne podle svých, ale podle obecně platných pravidel. Zikmundovi, jemuž přičítaly Husovu smrt, status autority nepřiznávaly.

Hierarchicky uspořádaná feudální stavovská společnost ztratila v králi významnou pojistku proti svévoli šlechty i bludařských vůdců vynořivších se z lidových mas. Jako by bez krále bylo všechno povoleno. Jistou spojeneckou nadějí pro katolíky, upínající logicky své zraky k Zikmundovi, zůstala do budoucna umírněná kališnická strana.

Zatím se však kláštery stávaly první obětí revolučního lidového nadšení. Poblouzněné masy si vsugerovaly, že zničením stávajícího duchovního řádu a jeho hmotného vyjádření postaví lepší svět, skutečnou Boží obec na zemi. Katoličtí kněží byli vyháněni z chrámů, které připadly novému kultu. Docházelo tak k porušení narovnaní, kterého bylo 9. února 1419 dosaženo Zikmundovou intervencí. Znepřátelené strany se chystaly ke konfrontaci. Lidové, často nevyzpytatelné hnutí bylo trvale významným faktorem stávajícího vývoje. Pokračovaly jeho poutě na hory a modlitby a kázání na těchto místech tak, jak se začátkem přelomového roku 1419 objevily coby reakce na nemožnost hlásat husitství ve většině kostelů.

Čeští katoličtí páni jednali s králem Zikmundem o podmínkách jeho nástupu na český trůn. V dobré víře usilovali o co možná nejrychlejší nastolení panovníka, od něhož si slibovali nápravu poměrů v pozvolna se rozvracející zemi, návrat práva a svobody církve. Zikmund byl následníkem českého trůnu, a proto se zcela správně a logicky hlásil o své panovnické právo v českých zemích.

V předtuše budoucího boje se koncem září 1419 Praha naplnila množstvím husitského, bojovně naladěného lidu z venkova. V důsledku hromadícího se napětí a radikálních projevů husitských revolucionářů docházelo k neshodám mezi husitskou levicí a konzervativními mistry v čele s Janem z Jesenice. Ti odmítali akceptovat radikální myšlenky a činy lidových mas a jejich vůdců.

Nepomohla snaha mistrů uklidnit shromážděné ozbrojené davy. Situace se stala neudržitelnou, až 4. listopadu vyvrcholila střetem mezi královskou armádou na Pražském hradě a husitským vojskem, jemuž se rychle dostalo posil z venkova. Nebylo v královských silách revoltu potlačit. Pod vedením Mikuláše z Husi si husité vymohli výhodné příměří. Přímým vedoucím aktérem pražských událostí je také Jan Žižka. Část ozbrojených houfů ho následuje do Plzně, která se má stát hlavním západočeským útočištěm husitů. Tento primát však v budoucnu ztratí a stane se naopak obrannou baštou západočeských katolíků.

Krajně revoluční a chiliastickou podobu získalo v tu dobu husitské hnutí na jihu Čech. Zkraje roku 1420 se jeho přívrženci zmocnili Ústí nad Lužnicí. Modlitební shromáždění za duchovní

obrodu církve a společnosti se přeměnila v organizaci požadující vojenské vystoupení. Jihočeští zástupci se obrátili na pražské mistry, uznávané autority, jež v nedávné minulosti trpěly příkoří pro kalich, s dotazem, zda na obranu Božího zákona mohou bojovat ozbrojenou mocí. Mistři si byli vědomi váhy svého výroku, a proto se snažili o jistou zdrženlivost. Přesto však dali kladnou odpověď. V tu dobu se univerzitní mistři ještě těšili respektu u krajní levice husitského hnutí.

Dne 17. března 1420 byla ve slezské Vratislavi vyhlášena křížová výprava proti Čechům. Plzeň se zbavila husitů a ti spolu s Žižkou odešli na český jih, který sliboval rozkvět hnutí. Dne 25. března Žižka vyhrál nad katolickými vojsky v bitvě u jihočeské Sudoměře. Pět dní nato povzbuzení husité spálili Ústí nad Lužnicí a založili si novou obec Tábor, o které historiografie hovoří také jako o společnosti spotřebního komunismu. Táborité úspěšně vojensky vystoupili proti jihočeské šlechtě, a tím upevnili svou pozici v kraji. Současně se v Hradci Králové ustavilo tamní východočeské orebitské bratrstvo.

Na některých místech katolíci proti husitům vystupovali nelítostně. Známy je příklad kutnohorských Němců, kteří za chycené husity zaplatili a poté je svrhli do důlních šachet. Hlavní ohrožení husitského hnutí nyní nepředstavovali domácí katoličtí páni, nýbrž křížáci, kteří již začali tvrdě pronásledovat přívržence kalicha. Dne 15. května 1420 jednala kališnická Praha s králem Zikmundem. Ten si byl jist vítězstvím a po předchozích zkušenostech s husity odmítl jednat o smíru. Pražané, kteří rozhodně nepředstavovali onu obávanou část husitského hnutí, se ocitli v krajní nouzi a požádali o pomoc vojensky zdatné tábority. Zástupci husitských měst i tábořský polní lid se scházeli na výzvu do Prahy. Blížícím se křížákům chtěl odlehčit mocný jihočeský katolický pán Oldřich z Rožmberka, který oblehl Tábor s úmyslem jej dobýt. Na pomoc obléhaným přispěchal z Prahy Mikuláš z Husi, který se svým vojskem Rožmberské odrazil.

V Praze vzaly události rychlý spád. V červnu oblehli křížáci Prahu. V dalším měsíci pražané ve shodě s tábority vyhlásili čtyři pražské artikuly, de facto svůj politický a náboženský program, který měl dosáhnout obnovy církve i společnosti. Autorství článků bývá připisováno Jakoubkovi ze Stříbra. Konečnou autoritou ve formulaci textu byla teologická fakulta pražské univerzity. Na textu se shodli jak husitští radikálové, tak umírnění utrakvisté. Obě strany se v letních měsících rovněž spojily k obraně města. Tento ideový soulad byl jistě způsoben i blízkým nekompromisním nepřítelem, který ohrožoval samu existenci husitského hnutí, s kterým nechtěl déle diskutovat. Dne 14. července byla Zikmundova vojska poražena na vrchu Vítkově a tím byl zmařen plán ovládnout Prahu. Král Zikmund se sice 28. července nechal ve svatovítské katedrále arcibiskupem Konrádem z Vech ty korunovat na českého krále, leč tato slavnost měla zvláštní příchuť. Zatímco arcibiskup vsazoval novému českému králi na hlavu korunu, níže pod hradem nepřemožené husitské město prohlašovalo korunovaci za neplatnou pro nesouhlas Čechů. Král se po korunovaci odebral z nejisté Prahy do Kutné Hory. Předtím rozpustil své velké vojsko, čímž se křížová výprava rozpadla. Odcházející bojovníci kříže na Zikmundovu adresu troušili poznámky o tom, že nový český král přeje kacífům. Pražané si rozpuštění vojska vyložili jako královu slabost a vzrostlo jim výrazně sebevědomí. Na důkaz nesouhlasu se Zikmundovou korunovaci, jež nebyla smluvena s českými pány, začali pražané jednat o vlastním, polském kandidátovi na český trůn. Zikmund konal v časové nouzi. Byl donucen vyjednávat, neboť silové řešení se ukázalo jako neúčinné. Pány obou vyznání si hodlal získat na svou stranu tím, že jim dával v zástavu církevní i královské statky.

Uvedený husitský program, nazývaný čtyři pražské artikuly, obsahoval požadavek na: 1. svobodné hlásání Božího slova kněžími; 2. podávání Nejsvětější svátosti oltářní všem věřícím pod způsobou Těla a Krve Páně; 3. zákaz světského panování kněží a jejich návrat k původní apoštolské skromnosti; 4. právo trestat smrtelné hříchy proti Božímu zákonu u všech stavů.

Krátce po vítězném míru došlo mezi pražskými kališníky a tábority ke sporům kvůli radikálním táboritským požadavkům. V debatách proti sobě stáli radikální táborští kněží a pražští univerzitní mistři. Dne 10. srpna 1420 na sebe varovně upozornili táborité a jejich pražští spojenci, kteří pod vedením kněze Korandy přitáhli ke Zbraslavi, ke starodávnému cisterciáckému klášteru s královskou hrobkou. Mniši kvapem prchali. Jen čtyři byli chyceni a poté, co odmítli zradit katolickou víru, byli uvrženi do plamenů. Přívrženci kalicha klášter zdemolovali, vyjedli a vypili všechny zásoby, pobrali cennosti. Z hrobky vytáhli dosud výrazně neporušené tělo krále Václava IV., položili je na oltář, na hlavu mu vsadili korunu ze sena a do úst nebožtíkovi lili pivo – za života prý s nimi také rád popíjel. Za jeho někdejší shovívavost vůči viklefským výstřelkům mu nyní čeští viklefsté – husité odplatili. Svě dílo korunovali revolucionáři zapálením tohoto posvátného místa.

Zneuctěné královo tělo, jež nemělo ani po smrti klid, bylo věrnými poddanými přeneseno do katedrály sv. Víta.

Neslýchané barbarství polních houfů dolehlo až k uším pražanů. Když si táborité usmysleli zopakovat drancování a zabíjení, tentokrát na staroměstském minoritském klášteře a kostele sv. Jakuba, zahradili jim cestu řezníci se sekyrami z blízkých masných krámů, kteří by divoké venkovany dovedli rázně poučit. Stavby byly ušetřeny za cenu, že se ve válečném čase staly vojenských skladištím, a mešní kovové nádoby byly roztaveny a z takto získaného kovu byly raženy mince. Táborité budili brzo pohoršení různými násilnostmi páchanými na pražském obyvatelstvu ve jménu husitského Božího zákona (např. strhávání ozdob a závojų ženám na ulicích apod.). Proti této, mnohdy úsměvné sektářské horlivosti museli zakročít nakonec hejtmani. Mnohem zásadnější byly rozpory mezi kněžími obou stran. Spojenectví se ukázalo být oboustranně výhodným pouze v čase obecného ohrožení během křížácké výpravy proti Praze. Jakmile nebezpečí pominulo, bylo lepší obě společenství uctivě oddělit a zachovat tak prostor pro další možné budoucí spojenectví.

Hejtman Jan Žižka odešel s vojskem 22. srpna 1420 z Prahy, aby v jižních Čechách bojoval proti Rožmberkům a dalším pánům. Když Prachatice opět ovládli katolíci a upálili několik husitů, Žižka dobyl město zpátky a své spolubratry krutě pomstil. Rozkázal povraždit všechny obyvatele bez ohledu na věk či pohlaví. V Bystřici, Lomnici a ve Vodňanech husité pokračovali v prolévání krve, byvše přitom povzbuzováni svými ideologickými vůdci – táboritskými kněžími, kteří se sami neštítili násilných činů. Je pravda, že šlo často o odplatu za násilí spáchané katolíky na vyznavačích Husova učení. V tomto případě však šlo většinou o trest nad kacíři podle tehdejšího zákona. A katolíci nebyli těmi, kdo povstal proti legitimní královské moci a katolické církvi, nebyli zemskými škůdci ani hlasateli bludů, kteří podléhali přísným trestům. Věřící spojení s papežským Římem nebyli ani heretici, ani zrádci svého krále. Naopak, představovali pokračovatele Karlova díla a zůstávali v duchovní jednotě s tímto katolickým a vpravdě českým panovníkem. Češi, kteří se přidrželi staré víry, byli také spojenci okolního pravověrně křesťanského světa. Svědčili o tom, že celé Čechy nejsou odpadlické. Násilí, kterému byli vystaveni ze strany husitských kacířů, bylo nespravedlností a pro tisíce českých katolíků znamenalo mučednickou korunu. Tito krajané mučedníci, naši vlastní lidé – tj. vlastenci, jsou našimi přímlyvci u Božího trůnu. Ani z historického hlediska nelze samozřejmě obhajovat násilí při řešení náboženských a národnostních rozepří a různic. S odstupem stovek let bychom tehdejší stranám jistě přáli, aby ke shodě a míru dospěly rytířsky ctnostným jednáním a k oboustranné spokojenosti narovnalý své spory. Bohužel však dějiny kráčely jinou cestou.

Žižka si do řady válečných triumfů připsal 12. října 1420 vítězství nad rožmberskými vojsky a jejich spojenci u Panského Boru. Později se zmocnil rožmberského hradu Přiběnice. Husitská náboženská obec získala v této budovatelské a zároveň vojensky úspěšné době pevné obrysy, když došlo k volbě Mikuláše Biskupce z Pelhřimova tábořským biskupem. Zřízením paralelní církevní obce táborité dali najevo, že se oddělují nejen duchovně, ale také institucionálně od struktur římské církve.

Pražané se mezitím rozhodli ovládnout Vyšehrad, který byl obsazen vojenskou posádkou loajální králi. Zikmund přispěchal vyhladovělé vyšehradské posádce na pomoc s 20 000 především jízdních vojáků. Vyšehradští ozbrojenci neměli sil zapojit se do bojů, a tak jen z hradeb pozorovali porážku Zikmundova vojska, který ztratil mezi 500 padlých také významné české a moravské pány, kališníka a moravského hejtmana Jindřicha Kravaře z Plumlova nebo katolíka Petra Konopištského ze Šternberka. Ztráty pražanů činily pouze 30 mrtvých. Po Zikmundově návratu do Kutné Hory Vyšehradští otevřeli pražanům brány, načež nastalo, analogicky k předchozím případům, boření a ničení královského paláce a zdejších kostelů. Jako němý svědek někdejší slávy přežila kruhová kaple sv. Martina.

Válečné štěstí se klonilo na husitskou stranu, což mělo za následek, že se čeští šlechtici pod obojí začali odklánět od spojenectví s českým králem Zikmundem a posilovali pražskou kališnickou stranu. To mělo dalekosáhlé následky. Pražané totiž usilovali o alternativní obsazení českého trůnu obecně přijatelným panovníkem. Spolu s tábority dobývali pražané katolická města a zaváděli v nich nové pořádky, přičemž radní se povinně hlásili ke čtyřem artikulům. Pražané nutili tato města, aby královskou svrchovanost přiznala právě pražské straně. Pražané tak de facto suplovali královskou moc, respektive si ji pro sebe svévolně uzurpovali. Tím docházelo ke zřeknutí se krále Zikmunda a k budování paralelní státní struktury, českého husitského království, které na svého krále teprve čekalo a ve zralý čas si ho zemské elity hodlaly zvolit.

Celá dvacátá léta a první polovina třicátých let 15. století byla vyplněna boji husitů proti katolíkům domácím i cizím a také vzájemnými ideovými spory i ozbrojenými konflikty husitských stran. Čtyři křížácké výpravy se rozbily o neprostupnou zeď, kterou tvořily dobře organizované husitské sbory. Vojenské dějiny nejsou hlavním účelem této husovské série. Proto se jen letmo zmiňme o Žižkových vítězstvích, dobytých a obsazených městech Chomutov, Beroun, či o městech Český Brod, Kouřim, Kutná Hora, Vysoké Mýto, Trutnov, Mladá Boleslav a dalších, která padla husitům do rukou v roce 1421. Velké oběti si vyžádalo dobytí Duchcova, Bíliny a hlavně Berouna, hájeného královskou armádou. Svůj odpor proti Žižkovi zaplatili životem zdejší čeští katolíci z řad patriciátu, duchovenstva i prostého lidu. V plamenech našlo smrt více než 37 duchovních, hejtmani a měšťané. Mezi českými katolickými mučedníky vystupuje do popředí rytíř Jan Koblih, který ani po krutém týrání ohněm nezradil katolickou víru a tváří v tvář smrti odmítl přestup k husitům. Katolíci sice projevovali odvahu v boji proti početnému husitskému polnímu vojsku, přesto však četná husitská válečná vítězství podlamovala morálku katolických obránců. A tak se z obav před vypálením a zbořením vzdávala města Louny, Slaný, Mělník a Litoměřice. Ve městech, která se vydala husitům na milost, bylo usmrceno mnoho katolických kněží i laiků, kteří odmítli přijmout novou víru. V červnu 1421 se vzdala královská posádka na Pražském hradě a po Vyšehradu i zde začal řádit revoluční dav, který ničil sochy i obrazy v katedrále a zneuctil náhrobky českých zemských patronů. Zfanatizovaní bludaři dokonce vynesli na pavlač sochu Krista sedícího na oslátku a za rouhání ji shodili do příkopu.

Roku 1428 přenesli husité svůj boj také do zahraničí. Jejich cílem bylo Slezsko, Horní Falc, Rakousy, Slovensko, Lužice, Sasko, Braniborsko a dokonce i Pobaltí. Z úspěšných výprav se husité vraceli obtíženi hmotnou kořistí i peněžní hotovostí, za kterou si některá města raději mír koupila, než aby riskovala nejistý střet s obávanými husitskými nájezdníky. Přes nesporný vojevůdcovský talent Jana Žižky a soudržnost a ukázněnost houfů pod jeho velením nepadlo husitům do rukou úplně žádné město či hrad. Dvakrát husité vojensky nepochodili u Mostu, kam vždy domácím katolíkům přispěchali na pomoc Mišňané z Německa. Ani do Plzně nebo do Karlštejna husitské oddíly nepronikly.

Alespoň povšechná poznámka o vojenských událostech této periody je nutná. Válka byla totiž jedním z hlavních prostředků, kterým se nový náboženský ideál husitů prosazoval. Součástí konfrontace obou stran byl důsledný silový postup jedné proti druhé. V případě, že se konflikt zasekl a nebyla šance postoupit, následoval ústup či příměří. Stalo se tak třeba v případě, když husité nebyli schopni ani po dlouhém obléhání Plzně tuto západočeskou metropoli dobýt.

Českým protihusitským osobnostem vévodil Oldřich II. z Rožmberka (1403–1462), který se po bitvě u Lipan roku 1434 stal obecně respektovaným vůdcem katolické šlechty v Čechách. Rožmberský vladař, přezdívaný tehdy jako sloup českého království, byl obávaným protivníkem husitů. Měl zájem na co nejrychlejším uklidnění poměrů ve státě. O jeho významu svědčí fakt, že v jednání Zikmunda, koncilu a husitů představoval uznávanou suverénní českou katolickou stranu.

Ztroskotaly čtyři křížové výpravy proti husitům. Zúčastnit se bojů proti kacířům byla svého druhu prestižní záležitost, kterou katolíci dosvědčovali věrnost víře a při které v Čechách zaznamenáváme některé významné osobnosti té doby. Papežský diplomat kardinál Giuliano Cesarini (1398–1444) přišel do Čech v čele čtvrté protihusitské křížové výpravy v počtu přes 100 000 vojáků. Cesarini byl stanoven předsedajícím basilejského koncilu. Pokládal však za přednější potlačit nejprve husity. Dne 14. srpna 1431 se u Domažlic křížáci střetli s husity vedenými Prokopem Holým. Přívrženci kalicha v počtu 55 000 bojovníků zvítězili téměř bez boje. Zapůsobila pověst o nepřemožitelnosti českých válečníků, neboť už při zaslechnutí válečné písně *Kdož jsou Boží bojovníci* a lomozu blížící se vozové hradby se křížáci otočili a prchali. Cesarini se osobně pokusil některé oddíly zadržet a přimět je k boji. Nakonec se i on musel spasit útekem v přestrojení za prostého vojáka. Jeho kardinálský klobouk se stal pro vítězné husity cennou trofej dávanou v Praze na odív.

Dalším proslulým mužem protihusitských tažení byl italský válečník Pippo Spano z Ozory (Filippo Buondelmonti degli Scolari, 1369–1426), který bojoval ve službách římského a českého krále Zikmunda proti Turkům a Benátčanům. Tento věhlasný kondotiér byl jedním z velitelů královské jízdy roku 1420 v bitvě na Vítkově během první křížové výpravy a nesl také tíži křížácké prohry. Roku 1421 byl úspěšnější. Tehdy vpadl s armádou na Moravu, kterou si podmanil. Husitskou frontu brzo vystřídal za protitureckou v Srbsku.

Bitva u Domažlic měla velký význam pro budoucí vztahy katolické církve a husitů. Účastník bitvy kardinál Cesarini došel k závěru, že ozbrojená moc české kacíře neporazí. Schůdnou cestu spatřoval ve vyjednávání. Po příchodu na basilejský koncil se postaral o to, aby se husitským reprezentantům dostalo veřejného slyšení před koncilem. O to koneckonců sami husité žádali. Začátkem roku 1433 se do Basileje dostavilo 300členné české poselstvo vedené radikálním husitským knězem a vojevůdcem Prokopem Holým. Zvědavost a respekt budila ozbrojená družina i táborští kněží, kteří bez ornátů a obřadů, pouze krátkou modlitbou, posvětili chléb a víno a podávali svým věřícím pod obojí. Vnější zájem o tuto strohou bohoslužbu bez tajemství brzy opadl. Ačkoliv Cesarini už koncilu nepředsedal, snažil se Čechům pomáhat, zejména zprostředkovával jednání s preláty. Důležitá byla skutečnost, že obě strany byly schopny přejít od vojenské konfrontace k osobnímu jednání.

Koncil byl ochoten povolit husitům přijímání z kalicha, což podmiňoval návratem husitů k plné jednotě s katolickou církví. Tento ústupek husity motivoval ke stupňování požadavků. Nyní žádali, aby bylo povoleno podávat pod obojí způsobou nejen v Čechách a na Moravě, ale i ve Slezsku a Polsku a vůbec tam, kde to budou kališníci požadovat.

Husité se cítili ve výhodě, a tak se rozhodli rozšířit sféry vlivu tam, kde ještě byli suveréni katolíci. V červenci 1433 oblehli husité Plzeň, která představovala baštu katolické církve v Čechách. Plzeňští se statečně bránili a husitské houfy začaly trpět krajní nouzí o jídlo. Jejich spížovací oddíly byly pobíjeny jako zemští škůdci, neboť zabíraly potraviny i seno šlechtě i poslední chléb venkovanům. Účastníci basilejského koncilu sledovali pozorně obranu Plzně a ve prospěch obléhaného města vyhlásili sbírku. Záchrana Plzně byla důležitá, neboť tím by se katolictví ukázalo jako schopné odporu proti převládajícím kacířům. Husita Přibík z Klenového, který se tajně vrátil do katolické církve, dopravil na jaře 1434 do Plzně obilí, které umožnilo 600 obránců přežít.

V čase mezi jednáními koncilu a českých kališníků porušovala polní husitská bratrstva mír a podnikala nájezdy do cizích zemí, kde zabíjela, loupila, páčila města, kostely i kláštery. Roku 1433 táborité krutě řádili na Slovensku. Paralelně husité pomáhali polskému králi Vladislavu v boji proti řádu německých rytířů.

Zemské elity cítily naléhavou potřebu ukončit trvalý válečný stav, zavést v zemi pořádek a zamezit řádění radikálních husitských polních čet. Proto katolická i kališnická šlechta spolu se Starým a později i Novým Městem pražským utvořila v dubnu 1434 Panskou jednotu. Jejím vzniku předcházela v prosinci 1433 volba kališníka Aleše z Rýzmburka zemským správcem. Ten představoval politického exponenta vítkovické jihočeské strany, konkrétně katolického pána Oldřicha II. z Rožmberka a Menharta z Hradce, který se vrátil do katolické církve. Sjednocená šlechta nařídila polním houfům složit zbraně a rozejít se. V případě, že by nadále radikálové pokračovali v bojích a hubení země, mělo s nimi být naloženo jako se zemskými škůdci. Ustavení Panské jednoty a dobytí Nového Města pražského jejím vojskem zachránilo život Plzni, neboť v reakci na tyto události se táborité odpoutali od západočeské metropole a směřovali k rozhodnému střetnutí s jednotnými panskými vojsky. Dne 30. května 1434 se 19 000 vojáků jednoty postavilo 10 000 táboritů. Kvůli osudné chybě, kdy táborité opustili svou vozovou hradbu a vydali se pronásledovat zdánlivě ustupující bojový panský lid, ztratil tábořský vůdce Prokop Holý tuto bitvu, v níž byla radikální tábořsko-sirotčí strana na hlavu poražena.

Po zásadním vojenském rozuzlení a opadnutí vlivu radikálních polních bratrstev se pozornost opět upnula k jednání basilejského koncilu, který ovšem utrakvistům nechtěl povolit vlastní církevní hierarchii. Zároveň církevní sněm žádal nápravu očividných majetkových křivd. Na českém sněmu v Jihlavě roku 1436 byla za přítomnosti římského císaře a českého krále Zikmunda vyhlášena kompaktáta a papežští legáti sňali z husitů klatbu. Řada problémů zůstala však nevyřešena. Trvaly pře o kostely, stejně jako jednání o církevní majetek uchvácený šlechtou v čase občanské války. Kompaktáta vznikla z nutnosti smíru a zajistila minimální nutnou dohodu obou stran. Tyto články povolovaly přijímání z kalicha s podmínkou připomenutí, že Kristus je plně přítomen pod každou způsobou. Nový obřad byl takto tolerován, ale neměl být rozšiřován do římských kostelů. Druhý článek nařizoval trestání veřejných hříchů, jež ovšem měla provádět církve vůči duchovním a světská moc vůči laikům. Hlásat slovo Boží mohli pouze kazatelé schválení biskupem. Kompaktáta nepovolila husitům vlastní biskupy a neměla papežské schválení. Tyto články tiše obešly majetkové narovnání, a tak nebylo napraveno očividné bezpráví. V praxi tedy platilo, že co kdo během války uchvátil, to mu zůstalo.

Kališníci postupovali navzdory koncilu s úmyslem zřídit si vlastní církevní hierarchii, a tak zvolili Jana z Rokycan arcibiskupem a Martina Lupáče a Václava z Mýta biskupy. Rožmberkové jako významný činitel tehdejší politiky spolu s císařem Zikmundem a církevním sněmem v Basileji se zásadně vyslovovali proti ustanovení vlastního husitského arcibiskupa. Obě náboženské strany si činily nárok na arcibiskupský stolec. Zikmund ho chtěl rezervovat pro katolického preláta, který by ve funkci arcibiskupa světil kněze pro katolíky i utrakvisty. Zikmundova smrt znemožnila provedení tohoto plánu, od kterého si císař sliboval postupnou mírovou eliminaci husitského náboženství. Měl k realizaci plánu dobré výchozí podmínky. Na jeho straně stála nejmočnější katolická šlechta a rovněž konzervativní husité v čele s mistrem Janem z Příbrami. Další panovníci nebyli schopni uspokojivě vyřešit náboženský rozkol a napravit církevní poměry v zemi. Češi začali být nazýváni národem dvojí víry. Svatovojtěšský stolec zůstal neobsazen 140 let. Sedisvakance trvala fakticky od odpadu arcibiskupa Konráda z Vechty k husitství roku 1421 až do roku 1561, kdy byl konečně nastolen na arcibiskupský stolec Antonín Brus z Mohelnice.

Zdálo se, že vydáním kompaktát a přijetím Zikmunda za krále na sněmu v Jihlavě roku 1436 nastane postupně smír a návrat k normálnímu životu. Zájmy českých stavů byly uspokojeny pouze částečně, a tak nadále existovalo napětí mezi Zikmundem a kališnickou šlechtou. Ve shodě s basilejským koncilem se král snažil vrátit katolické církvi její někdejší postavení. Posiloval zastoupení katolíků v městských radách a navracel klášterům zpátky jejich majetky. Řeholní společenství se vracela do země, nebo vycházela z úkrytů a obnovovala si své někdejší kláštery. Vznikly dvě konzistoře. Horní konzistoř se sídlem u chrámu sv. Víta v Praze na Hradčanech vykonávala duchovní správu nad katolíky na území pražské arcidiecéze. Spravoval ji kapitulní děkan. A dolní konzistoř fungovala u staroměstského kostela Panny Marie před Týnem, ji řídil děkan strany pod obojí.

Důkazem toho, že konflikt nebyl zažehnán, ale jen utlumen, byly konfrontace mezi katolickými a kališnickými teology a záhy také nový, či obnovený odboj. Královská armáda oblehla Hradec Králové, který se proti Zikmundovi vzbouřil. Roku 1437 byl v Praze popraven odbojný husitský hejtman Jan Roháč z Dubé, jehož hrad Sion byl předtím dobyt. Ve východních Čechách se zorganizovalo husitské hnutí odporu v čele s vítězem od Lipan Divišem Bořkem z Miletínka. Pražský panský sněm se tvrdě ohradil vůči panovníkovi, jemuž vytýkal porušení slibů. Husitský odboj nabýval na síle, a tak se Zikmund rozhodl raději se uchýlit mimo Čechy. V prosinci 1437 zemřel ve Znojmě při útěku z vlastního království.

Po krátké vládě rakouského vévody Albrechta II. Habsburského, Zikmundova zetě, na českém trůně (1438–1439) nastalo období bezvládní (nazývané také mezivládní), během něhož se jednalo o novém kandidátovi na český trůn z řad cizích panovníků. V roce 1444 se do čela husitské strany postavil hejtman mladoboleslavského kraje Jiří z Poděbrad a Kunštátu. Ten roku 1452 dobyl Tábor. Jeho zásahem byla zničena náboženská a politická strana táboritů. Jiří se stal správcem království. Roku 1453 byl Albrechtův syn Ladislav, zvaný Pohrobek, korunován českým králem s tím, že za nezletilého krále vládl fakticky Jiří z Poděbrad. Jiří tlumil napětí mezi utrakvistickou a katolickou stranou. Jeho snahou bylo rovněž konsolidovat královský majetek. Roku 1457 Ladislav zemřel a další rok český sněm zvolil Jiřího z Poděbrad za českého krále.

Až do pobělohorského návratu národa do katolické církve český lid i zemské elity byly rozděleny na kališnickou (později protestantskou) a katolickou část. Konzervativní husité byli během 16. století postupně zatlačováni do pozadí silící protestantskou luteránskou konfesí, resp. Jednotou bratrskou. Epilogem kališnického hnutí byl rok 1609, kdy vydáním Rudolfova majestátu nastal nekontrolovatelný růst protestantismu. Dokument vydala protestantům dolní konzistoř s právem světit evangelické kněze. Pod jejich správou přešla i univerzita. Uvolnila se také pravidla pro stavbu protestantských kostelů nejen v královských městech, ale i na královských statcích. Vlivem průbojného luteránství se členové kališnické staroutrakvistické obce částečně rozplynuli v novém německém luteránském hnutí. Většinou však zbývající konzervativní kališníci, skuteční potomci husitů, splynuli s katolickou církví, k níž měli logicky nejbliže. A tak můžeme říci, že skuteční následovníci mistra Jana Husa se nakonec opět sjednotili s papežem a římskou církví.

V závěru svého husovského seriálu bych se chtěl vrátit na začátek a učinit několik poznámek k osobě mistra Jana Husa, připomenout si Husa takového, jakého ho příliš neznáme. Husovy osoby se často dovolávají lidé zcela protináboženští, liberálové, socialisté a ateisté a pokrokaři všech odstínů. Proto je vhodné připomenout si Husovy zásady a jeho katolickou víru. Zjistíme tak, že Hus měl mnohem blíže ke katolictví než Luther a jeho následovníci. Ačkoliv se Hus vážně odchyloval od církevního učení a byl odsouzen jako kacíř po marné snaze katolických teologů o

mistrovu záchranu, je nepopíratelné, že Hus si přál zůstat platným členem katolické církve. Nechtěl odpadnout či zakládat novou, čistě národní církev s autonomní strukturou. Zastával názor, že je správné setrvat v římské církvi. Je tedy nelogické, zaštiťují-li se Husem bezvěrci, šířící protináboženské myšlenky a bojující proti církvi heslem „Pryč od Říma“.

Hus rovněž požadoval plnění náboženských povinností, vedl lid k modlitbě, horlivě uctíval Pannu Marii a svaté. Skláněl se před Mariiným Neposkvrněným početím. Jistě by neprominul levicovým radikálům, že 3. 11. 1918 strhli na pražském Staroměstském náměstí sloup s Bohorodičkou, kterou hluboce ctil. Betlémský kazatel důsledně vyžadoval svěcení nedělí a svátků a přísně káral ty, kteří promeškávali čas určený k bohoslužbám. Nabádal k dodržování postů, doporučoval častější než jen jednoroční svatou zpověď. Bránil posvátnost a nerozlučitelnost manželského svazku. Zachovával a nekompromisně požadoval kněžský celibát. Proti jeho porušování ostře vystupoval. Hus katolicky věřil v reálnou přítomnost Krista v Nejsvětější svátosti oltářní (s částečnou remanenční výhradou, viz autorův článek ve Světle č. 16/2015, str. 11). Rovněž dodržoval liturgickou kázeň. Mši svatou sloužil řádně podle římského misálu, oděn v předepsaná liturgická roucha. Mešní oběť přinášel latinsky, nikdy česky. Sám nezavedl podávání pod obojí způsobou. Nikdy touto formou mši svatou nesloužil. Moderní duchovní i politické odpadlické hnutí se ve světle Husových postojů těžko může k mistru Janovi hlásit, neboť je spíše jeho protikladem než pokračovatelem. Opravdu složitá byla ideologická konstrukce volnomyšlenkářského a socialistického hnutí, jež Husa velebralo jako zastávce svobody svědomí, a přitom křečovitě usilovalo o umenšení vlivu náboženství ve společnosti. Hus byl však katolický kněz s hlubokým náboženským cítěním. Moderním protináboženským ideologiím se Hus hodí pouze jako propagandistický instrument proti papežskému Římu. Husovo duchovní zaměření se také nekryje s antiteistickými revolučními směry.

Žel, pád nejlepšího bývá nejhorší (o Husových bludech viz autorův článek ve Světle č. 16/2015, str. 11–13 a ve Světle č. 18/2015, str. 12). Tak významný univerzitní mistr Jan Hus s sebou strhl do hereze i podstatnou část českého národa. Ovocem jeho nauky byly kruté husitské války. Bolestná byla cesta znovuoobnovení katolické jednoty národa v průběhu dalších staletí. Na této cestě Pán Bůh seslal a sesílá Čechům řadu obětavých kněžských i laických osobností, které od středověku po moderní dobu jdou ve šlépějích sv. Václava a otce vlasti Karla IV. Všichni ti věrní katoličtí králové, rytíři, zemané, mniši a kněží, moudří zbožní sedláci, barokní jezuité, katoličtí národní buditelé a katoličtí politici jsou našimi pravými vzory.

Svatý Václave a všichni naši zemští patronové, sjednoťte náš národ ve svaté katolické víře, ke slávě Boží a k blahu vlasti! Uchraňte český lid od všech starých i nových bludů! Dopřejte bloudícím návratu do Kristova ovčince! Obnovte slávu českého národa. Ať si zaslouží titul Rodina sv. Václava!